

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Usuteaduskond

Bakalaureusetöö

Diskursusanalüüs Vene Õigeusu Kirikust ja
selle kuvandist Eesti meedias perioodidel
1993–1996 ja 2022–2024

Autor Kirke Pütsepp
Juhendaja Priit Rohtmets (*PhD*)

Tartu 2026

Sisukord

Sissejuhatus	4
Lühiülevaade probleemi senisest uuritusest	4
Töö eesmärk ja uurimisküsimused	5
Kasutatud tähtsamad allikad ja töö struktuur	6
1. Metoodika.....	7
1.1. Diskursusanalüüs	7
1.2. Valimi kujunemine.....	8
1.3. Meetodi kasutamine ja analüüsküsimused	9
2. Vene Õigeusu Kirik Eestis. Ajalooline ülevaade	11
3. Uurimistulemused.....	15
3.1. Kanoonilise ja ajaloolise õiguse diskursus	15
3.1.1. Sõltumatu meedia 1990. aastatel	16
3.1.2. Sõltumatu meedia 2020. aastatel	17
3.1.3. Vene Õigeusu Kirik 1990. aastatel	19
3.1.4. Vene Õigeusu Kirik 2020. aastatel	21
3.1.5. Diskursuse muutus ajas ja osapoolte võrdlus	24
3.2. Rahvuslik-poliitiline diskursus	25
3.2.1. Sõltumatu meedia 1990. aastatel	25
3.2.2. Sõltumatu meedia 2020. aastatel	26
3.2.3. Vene Õigeusu Kirik 1990. aastatel	29
3.2.4. Vene Õigeusu Kirik 2020. aastatel	31
3.2.5. Diskursuse muutus ajas ja osapoolte võrdlus	32
3.3. Julgeoleku diskursus.....	33
3.3.1. Sõltumatu meedia 1990. aastatel	33
3.3.2. Sõltumatu meedia 2020. aastatel	34
3.3.3. Vene Õigeusu Kirik 1990. aastatel	35
3.3.4. Vene Õigeusu Kirik 2020. aastatel	36
3.3.5. Diskursuse muutus ajas ja osapoolte võrdlus	37
3.4. Moraalne ja religioosne diskursus	38
3.4.1. Avalik meedia 1990. aastatel	38

3.4.2. Avalik meedia 2020. aastatel	39
3.4.3. Vene Õigeusu Kirik 1990. aastatel	41
3.4.4. Vene Õigeusu Kirik 2020. aastatel	42
3.4.5. Diskursuse muutus ajas ja osapoolte võrdlus	43
4. Järeldused	45
Kokkuvõte	47
Kasutatud allikad	49
Lisad	52
Lisa 1. Urmas Klaasi artikkel	52
Lisa 2. Jaan Kaplinski artikkel	53
Lisa 3. preester Juvenalius Kaarma artikkel	54
Lisa 4. Dimitri Klenski artikkel, originaal	57
Lisa 5. Dimitri Klenski artikkel. Reet Hellermäe tõlge (2025)	58
Lisa 6. Igor Prekupi artikkel	61
„Discourse analysis of The Russian Orthodox Church and Its Representation in Estonian Media in the periods 1993–1996 and 2022–2024“	64
Annotatsioon	66
Lihtlitsentsi töö avaldamiseks	67

Sissejuhatus

19. sajandi lõpul alguse saanud venestamise eesmärk Eestis oli suurendada Vene impeeriumi mõju kohalike baltisaksa mõisnike ja siinse talurahva üle ning siduda kohalik ühiskond vene kultuuriruumiga. Venestamine kujundas lõplikult maine õigeusu kirikust kui vene kirikust, millest kirikul ei õnnestunud ka järgnenud Eesti omariikluse esimesel perioodil 1920.–1930. aastatel täielikult vabaneda. Ajal, kui Eesti Vabariik taastas oma iseseisvuse, oli see kuvand jätkuvalt domineeriv ja põhjustas siinsetele õigeusklikele probleeme (Schvak 2018, 198).

Teiseks mõjutasid õigeusu kiriku olukorda suuremad geopoliitilised muutused 20. sajandi lõpus, sest 1993. aastal alanud tüli Eesti õigeusu kirikus on üks näide laiemast muutusest õigeusu maailmas peale Nõukogude Liidu lagunemist (Ringvee 2011, 125). Toetumine Vene impeeriumi õigeusu pärandile on jäänud Vene Õigeusu Kirikule (VÕK) omaseks praeguseni.

Vene täiemahulise sõja algus Ukrainas 2022. aastal on pingeid VÕK-i ümber veelgi süvendanud ja teinud Eesti kultuuriruumis tasakaalu leidmise vene ja kohaliku õigeusu identiteeti vahel väga keeruliseks. See on põhjustanud pingeid suhetes riigiga (Rohtmets ja Teraudkalns 2024, 29). Rahvaloenduste ja kiriku enda andmetel on tegemist arvuka kogukonnaga, mistõttu mõjutavad õigeusu kiriku tegevust puudutavad probleemid paljusid inimesi. Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikul (alates 2025 Eesti Kristlik Õigeusu Kirik) on nende enda hinnangul liikmeid 170 000, mis kujutab endast suurima osakaaluga usulist ühendust Eestis (Schvak 2018, 270).

Lühiülevaade probleemi senisest uuritusest

Alates 1990. aastatest toimunud õigeusu kirikutüli jooksul on VÕK ja selle Eestis tegutsev kohalik haru Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik (MPEÕK) avaldanud meedias poleemilisi seisukohti, mis puudutavad nii kiriku ja Eesti riikluse ajalugu kui ka kanoonilist õigust ja kiriku enesemääramist kirikuõigusest lähtuvalt. Kiriku aktiivsete seisukohavõttude tõttu on nende tegevust sel aastatuhandel mitmetes teadustöodes analüüsitud. Varasemates analüüsides on fookus olnud kiriku sisemisel arengul, konfliktidel ning kiriku ja riigi suhetel. 1990. aastatel aset leidnud tüli analüüsis

usundiloolane ja siseministeeriumi nõunik Ringo Ringvee (2011) oma doktoritöös „Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008“, milles kaardistati põhjalikult konflikt ja osapoolte seisukohad. Ringvee seostas oma doktoritöös riigi, religiooni ja poliitika ning tema käsitlest on rohkelt tsiteeritud. Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku (EAÕK) ajalugu on kõige põhjalikumalt uurinud kirikuloolane Toomas Schvak, kes on keskendunud muuhulgas 1993. aastal alanud tülile (Schvak 2015; Schvak 2018).

Tartu Ülikooli kirikuloolane Priit Rohtmets on käsitlenud VÕK-i rolli kaasaegses Eestis ning samuti kiriku ja riigi suhteid. Nii näiteks on ta koos Valdis Teraudkalns'ga kirjutanud kirikute tegevusest alates Eesti ja Läti riikliku iseseisvuse taastamisest, puudutades nii kiriku välja kujundatud ajaloonarratiive kui ka kiriku käitumist alates 2022. aastal alanud Vene sõjast Ukrainas (Rohtmets ja Teraudkalns 2024).

Lisaks kiriku- ja religiooniloolistele käsitlustele on poliitilisest vaatenurgast õigeusu teemalisi uurimusi koostanud Tartu Ülikooli politoloog Alar Kilp, kes on keskendunud religiooni rollile Eesti ja Vene sisepoliitikas ning on avaldanud vene maailma („Russki mir“) ja VÕK-i vaheliste seoste teemalisi artikleid. Käesoleva tööga sarnaseks uurimuseks on Alar Kilbi ja Jerry G. Pankhursti 2022. aastal ilmunud artikkel, milles autorid võrdlevad VÕK-i kirikupea patriarh Kirilli ja Vene Föderatsiooni presidendi Vladimir Putini sõnavõtte (Kilp ja Pankhurst 2022).

Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Varasemad uurimused ei ole õigeusu kiriku poolt esitatavate narratiivide muutust 30-aastase ajaperioodi ulatuses võrrelnud. Viimased 30 aastat on olnud aeg, mil eri etappide jooksul toimusid ülesehituselt sarnased õigeusu kirikut puudutavad konfliktid. Sellest tulenevalt on valitud praegune töö teema, et analüüsida, kas ja kuidas on VÕK avalikus meedias oma seisukohti pikema aja jooksul kujundanud. Töö eesmärk on välja selgitada, millise kuvandi endast VÕK loob, millise kuvandi loob meedias sõltumatu osapool VÕK-st ning milliseid muutusi on tekstides märgata 30 aasta jooksul. Vastused küsimustele leian kriitilise diskursusanalüüsi kaudu.

Täpsemad uurimisküsimused, mis eesmärki toetavad, on järgmised:

- Millist õigeusu narratiivi esitab mõlemal ajaperioodil VÕK/MPEÕK ning kuidas on see muutunud?
- Kuidas konstrueeritakse ja eristatakse tekstides „meie“ ja „nemad“ gruppe?
- Kuidas erineb VÕK/MPEÕK-i loodud kuvand sõltumatu osapoole loodud kuvandist?

Kasutatud tähtsamad allikad ja töö struktuur

Töö teoreetiline osa tugineb varasematel teadustöödel, Eesti Rahvusringhäälingu (ERR) poolt avaldatud artiklidel ja Kaitsepolitseiameti aastaraamatutel, mille eesmärk on teavitada avalikkust julgeolekuohtudest. Analüüsitavad artiklid olen leidnud Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiivist (DIGAR), Tartu Ülikooli Raamatukogust, Eesti Rahvusrhiivist ja ERRi arhiivist. Alapeatükis 1.2 on analüüsitavate tekstide valimi kujunemine käsitletud täpsemalt.

Bakalaureusetöö koosneb sissejuhatusest, neljast sisulisest peatükist ning kokkuvõttest. Esimene sisupeatükk annab ülevaate kriitilise diskursusanalüüsi teooriast, artiklite valimist ja analüüsiküsimustest. Teine peatükk katab analüüsi mõistmiseks vajaliku VÕK-i ajaloo Eestis. Sellele järgneb analüüsi tulemuste esitamine, kus olen süsteemselt, diskursuste kaupa esitanud artiklitest leitud korduvad mustrid. Neljas peatükk on järeldused, milles vastan uurimisküsimustele. Töö lõpus on kokkuvõte, kasutatud allikate nimistu ja lisad. Viimased sisaldavad analüüsitavaid artikleid.

1. Metoodika

Uurimistöö koosneb artiklite analüüsist, kasutades kriitilise diskursusanalüüsi meetodit. Metoodika peatükk katab kriitilise diskursusanalüüsi teooria religiooniuuringutes, artiklite valimi ning selgituse, kuidas kasutan meetodit artiklite analüüsiks.

1.1. Diskursusanalüüs

Meetodi metateoreetiline alus on sotsiaalne konstruktivism, mille kohaselt osalevad inimesed pidevalt omaenda reaalsuse kujundamises ja ümberehitamises. Sellest tulenevalt ei käsitleta keelt reaalsust peegeldava, vaid seda konstrueeriva vahendina (Moberg 2013, 7). Tänapäeva üha meediakesksemas sotsiaalses ja kultuurilises keskkonnas on kommunikatsioon omandanud keskse rolli ning see on suunanud erinevaid teadusvaldkondi pöörama rohkem tähelepanu keeleanalüüsile. On jõutud arusaamani, et muutused keeles on tihedalt seotud laiemate sotsiaalsete ja kultuuriliste protsessidega (Fairclough 1992, 1).

Diskursusanalüüs uurib, kuidas kujunevad tähendused ja identiteedid. Laiemalt on tegemist inimeste ühistegevuse protsessi jälgimisega. Diskursuses ehk tähenduste süsteemis on konstrueeritud sotsiaalsed identiteedid, suhted, teadmised ning uskumused (Fairclough 1992, 87). Ei ole olemas üht kindlat analüüsiskeemi – iga kriitiline diskursusanalüüs kujuneb lähtuvalt uurimisobjektist ja selle kontekstist (Hjelm 2016, 17).

Diskursusanalüüsi lähenemised jagunevad kriitilisteks ja mitte-kriitilisteks. Töös kasutan kriitilist analüüsi, kuna see näitab, kuidas on diskursused kujunenud läbi võimusuhte ja ideoloogia (Fairclough 1992, 12).

Kriitilisest analüüsist lähtuvalt ei ole keel üksnes neutraalne ja teavet kandev, vaid aktiivne ja loov vahend. Analüüsi eesmärk on tuvastada korduvaid elemente ja mustreid, et selgitada, kuidas kindlad tähendused keeles kujunevad. Tüüpilised tekstivormid meedias on ajalehed, TV saated, veebilehed, intervjuud ja institutsioonide väljaütlemised ning dokumendid. Loetelu ei ole lõplik ning puuduvad ka konkreetset reeglid tekstide valikuks või hindamiseks (Moberg 2013, 11).

1.2. Valimi kujunemine

Uurimisobjektid on kahe ajaperioodi jooksul avaldatud kirjalikud tekstid, mida uurin diskursusanalüüsi teel. Tekstid peavad vastama kahele tingimusele. Esiteks peab artiklite ilmunise aeg jääma vahemikku 1993–1996 ning 2022–2024. Ajaperioodid valisin, sest siis oli õigeusu kiriku vastu Eesti meedias kõrgendatud avalik huvi. Teine nõue on, et artiklite sisu peab olema seotud vastavatel perioodidel toimunud konfliktiga, mille üheks osapooleks oli VÕK/MPEÕK.

Pooled artiklid valimis esindavad vahetult VÕK-i seisukohta ning teised artiklid esindavad konfliktist sõltumatute osapoolte hinnanguid ja seisukohti. Kokku kuulub analüüsitavate hulka kaheksa artiklit – mõlemast ajaperioodist neli. 1990. aastate puhul olen tekstid leidnud Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiivist (DIGAR), Tartu Ülikooli Raamatukogust ja Eesti Rahvusrhiivist. Ajavahemikust 2022–2024 on kättesaadav MPEÕK-i ametlik väljaanne „Православный собеседник“ (tõlk „Õigeusu vestluskaaslane“) ning Eesti ajakirjanduses esitatud seisukohad ja arvamused üleriiklikus meedias.

Analüüsi kuuluvad artiklid vahemikust 1993–1996.

1. Urmas Klaas, „Kas Eesti Apostlik Õigeusu Kirik lõheneb?“. Rahva Hää, 22. september 1993.
2. Jaan Kaplinski, „Rahu või sõja kirik“. Sõnumileht, 28. detsember 1995.
3. Dimitri Klenski, „Ka Jumalale tungisid kallale“. Molodjož Estonii, 7. september 1993.
4. Preester Juvenalius, „Loodame jõuda üksteisemõistmisele“, Ettekanne kiriklike maailmaorganisatsioonide oikumeenilisel teabekoosolekul. *s.l.*, 9. märts 1994.

Analüüsi kuuluvad artiklid vahemikust 2022–2024.

1. Priit Rohtmets, „Kas sõda Ukrainas murrab kristliku imperialismi selgroo?“. ERR, 3.oktoober 2022.
2. Urmas Viilma, „Vene maailma“ mürgiseeneniidistik ja „püha sõda“. 2. aprill, 2024.
3. Metropoliit Eugeni, „Eesti õigeusu lähiajaloo õppetundide lahtimõtestamine“. Православный собеседник, jaanuar 2022.

4. Ülempreester Igor Prekup, „Moskva Eesti õigeusu kiriku kohta valetatakse. Meid ei ole mõistatud“. Postimees, 26. november 2023.

1.3. Meetodi kasutamine ja analüüsiküsimused

Olen võtnud aluseks Tartu Ülikooli Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaasis asuva Faircloughi kriitilise diskursusanalüüsi skeemi (Kalmus 2015), kuna see sisaldab selgeid etappe ning analüütilisi küsimusi. Küsimuste hulgast valin välja need, mis uuritavate tekstidega sobivad. Analüüsi protsess koosneb kolmest etapist: kirjeldamine, tõlgendamine ning seletamine.

Kirjeldamise etapis leian tekstist olulised osad, mida hiljem analüüsin. Uurin artiklite keelekasutust ehk sõnavara ja grammatikat. Kirjeldava etapi tulemused esitan läbi tõlgenduste ja seletuste. Tõlgendav analüüs näitab, milline on teksti sõnum (tekstisiseste suhete analüüs) ning seletamine keskendub võimusuhetele (kuidas on seotud tekst ja ühiskond). Tõlgendamine ja seletamine aitavad vastata uurimisküsimustele.

Siinkohal on oluline märkida diskursuse ja narratiivi vahe. Diskursust analüüsides (vastab küsimusele, kuidas räägitakse) saan aru, milliseid lugusid ehk narratiive selle kaudu räägitakse.

Uurimisküsimustele vastamiseks olen valinud järgnevad kriitilise diskursusanalüüsi aspektid ja küsimused:

Sõnavara: Kuidas konflikti nimetatakse (kanooniline vaidlus, poliitiline konflikt, julgeolekuküsimus)? Millised sõnad ja sünonüümid korduvad konflikti kirjeldamisel? Kas esineb ümbersõnastust (teatud sõnade vältimist, asendamist) või ülesõnastust (rohke sünonüümide või metafooride kasutus, et rõhutada teatud mõtet, ideed)? Millised omadussõnad ja väljendid kirjeldavad õigeusu kirikut? Kas kirikut kujutatakse aktiivselt või passiivselt (lisaks ka ohver, oht)?

Grammatika: Kas *tegija* on selge või ebaselge? Kas kasutatakse asesõnu meienemad? Keda on mõeldud asesõnade osapooltena? Kuidas nimetatakse teist osapoolt (nimeliselt, üldistavalt, distantseerivalt)?

Tõlgendamine: Mis on teksti peamine diskursus ehk millistel viisidel konfliktist räägitakse? Kas on domineerivaid diskursuseid? Kas diskursused konkureerivad omavahel?

Seletamine ehk sotsiaalne analüüs: Mis on diskursuse ideoloogilised ja poliitilised mõjud?

2. Vene Õigeusu Kirik Eestis. Ajalooline ülevaade

Eesti Vabariigi iseseisvumise taastamise järel, ajavahemikul 1993–2002, oli kõige tõsisemaks religioonivaldkonda puudutavaks vastasseisuks ulatuslik vaidlus õigeusu kiriku järjepidevuse ja kuuluvuse üle. Konflikti üks osapool oli Eesti Vabariik ning teine Vene Õigeusu Kiriku piiskopkond Eestis, Vene Õigeusu Kirik ja Venemaa Föderatsioon (Ringvee 2011, 125).

1991. aastal kuulusid kõik Eestis tegutsevad kogudused VÕK-i Tallinna piiskopkonda, mille tegevus sõltus olulistest küsimustes VÕK-i sinodi heakskiidust. Kirikuloolase Toomas Schvaki sõnul põhjustas selline sõltuvussuhe rahulolematust, kuna Eesti vaimulike ja ilmikute roll kiriku juhtimises oli piiratud. Lisaks levis aramus, et VÕK-i antud autonoomia oli näiline ning Eesti piiskopkonda käsitleti kui Vene impeeriumi jäänukit, mis ei esindanud kohaliku kogukonna huve. Moskva patriarhaadi Tallinna Piiskopkonda juhtis konflikti perioodil Kornelius (Jakobs) (Schvak 2018, 267-268).

Seoses iseseisvuse taastamisega kerkis esile seni paguluses tegutsenud EAÕK-i õigusjärgluse küsimus. Toomas Schvaki hinnangul toetasid Eesti riigi esindajad EAÕK-i õigusjärglust, kuna see võimaldas vähendada sõltuvust Vene Föderatsioonist. 11. augustil 1993 taastati ametlikult EAÕK tegevus Eestis, mis aga vallandas Moskva ja Konstantinoopoli patriarhaatide vahel terava tüli (Schvak 2018, 268). VÕK-i esindajad väitsid, et Eesti kuulub jätkuvalt nende kanoonilisele territooriumile, samas kui Konstantinoopoli oikumeeniline patriarhaat rõhutas alates 1940. aasta nõukogude okupatsioonist paguluses tegevust jätkanud EAÕK järjepidevust (Schvak 2015, 69-72).

Autonoomia mõiste erinev tõlgendamine süvendas olukorda veelgi. Konstantinoopoli patriarhaadi jaoks tähendas autonoomia sisulist iseseisvust, mille ainsaks piiranguks oli kirikupea valikul kõrgema kirikuvõimu ehk oikumeenilise patriarhi heakskiit, samas kui Moskva käsitles oma autonoomiat mõnevõrra kitsamalt (Schvak 2015, 69).

See kajastus ka 1993. aasta aprillis Moskva patriarhi Aleksius II (Ridiger) antud tomoses, mis määratles Korneliuse juhitud VÕK-i koosseisu kuuluva kiriku autonoomsena. VÕK-i põhikirja järgi on tegemist enesekorraldusõigusega kirikuga, mis

on väiksemate õigustega kiriklik staatus kui autonoomne kirik. Selle kinnituseks pidid 1993. aasta tomose järgi kõik kohaliku tasandi otsused saama VÕK-i juhtkonna kinnituse, mis näitas kiriku jätkuvat sõltuvust Moskvast (Ringvee 2011, 130-131). 17. novembril 1993. aastal toimunud VÕK-i Eestis tegutsevate koguduste täiskogul võeti vastu otsus registreerida Moskva patriarhaadi Tallinna piiskopkond samuti EAÕK-i nime all, pretendeerides sel moel õiguslikule järjepidevusele enne Teist maailmasõda Eestis tegutsenud kirikuga. Tallinna Halduskohus ja Ringkonnakohus ei rahuldanud 1994. aastal abipiiskop Korneliuse soovi, sest VÕK ei saanud apelleerida õigusjärglusele, kuna nõukogude okupatsiooni alguses 1940. aastal Eestis VÕK-i struktuuri ei eksisteerinud. EAÕK kuulus 1940. aastal Konstantinoopoli oikumeenilise patriarhi jurisdiktsiooni (Schvak 2015, 70-71).

Tänu Konstantinoopoli patriarh Bartolomeose toetusele taasjõustus 1996. aasta veebruaris 1923. aasta autonoomiaakt, mis kinnitas EAÕK kanoonilist autonoomset staatust Konstantinoopoli patriarhaadi koosseisus Eesti territooriumil. Kuna Moskva patriarhaat seda lahendust ei tunnustanud, kandus konflikt rahvusvahelisele tasandile, tekitades pingeid kahe patriarhaadi vahel (Schvak 2015, 71). Konflikt leevenes 22. aprillil 1996 Zürichis saavutatud kokkuleppega kahe õigeusu jurisdiktsiooni paralleelses tegutsemises Eesti riigi territooriumil (Ringvee 2011, 145). Lõpliku kompromissini jõuti 2002. aastal, kui VÕK-i kogudused registreeriti Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku nime all (Schvak 2018, 268). Kiriku registreerimine ei tähistanud siiski pingete lõppu, sest 21. sajandil sai VÕK-i tegevusest Eestis ka julgeolekuküsimus. VÕK-i tegevus jõudis Kaitsepolitsei aastaraamatutesse, milles VÕK-i iseloomustati kui Venemaa poliitiliste eesmärkide saavutamise tööriista, mida on Eesti vastu ära kasutatud alates Eesti riigi iseseisvuse taastamisest (Kaitsepolitsei aastaraamat 2003, 13-15).

Kuigi vaidluse keskmes olid Eesti Vabariik ja VÕK, siis võib 1990. aastate tüli kolmandaks osapoolaks nimetada ka EAÕK-i, kes esitas omapoolse selge narratiivi kiriku kuuluvuse ja järjepidevuse küsimuses. 1992. aasta EAÕK-i deklaratsioonis rõhutati eestlastest õigeusklike vähemust ning väljendati selget soovi ühineda Konstantinoopoli oikumeenilise patriarhaadiga (Ringvee 2011, 130). Riik ei lähtunud otsuste tegemisel ei VÕK-i ega ka EAÕK-i vaatenurkadest, vaid seadusandlusest ehk peaasjalikult õigusliku järjepidevuse põhimõttest. Sellest tulenevalt ei nõustunud riik ka EAÕK-i arvamusega, et ühes riigis saab tegutseda vaid üks autonoomne kirik ja registreeris 2002. aastal EAÕK-i

kõrval ka MPEÕK-i (Ringvee 2011, 161). EAÕK esitas sama seisukoha ka 2024. aastal, mil Venemaa sõda Ukrainas oli tekitanud uue arutelu õigeusu kirikute rollist Eesti ühiskonnas, toetudes kiriku kanoonilisele tavale, et ühel territooriumil on ametis üks piiskop (Otsmann 2024).

2022. aastal seoses Vene täiemahulise sõjaga Ukrainas alanud konflikt nimetavad Kilp ja Pankhurst sõja uueks etapiks, mis algas Ukrainas juba 2014. aastal. Selle aja vältel on 2009. aastal ametisse astunud Moskva ja kogu Venemaa patriarh Kirill (Gundjajev) esitanud natsionalistlikke ideid, milles rõhutab vene, ukraina ja valgevene rahvaste ühtsust ning laiemat „Püha Venemaa“ ideed (Kilp ja Pankhurst 2024, 175-176). Eestis sai pärast metropoliit Korneliuse surma 2018. aastal MPEÕK-i juhiks metropoliit Eugeni (Rešetnikov), kellel puudusid enne ametisse asumist sidemed Eesti ühiskonnaga (Rohtmets ja Teraudkalns 2024, 18). Kaitsepolitsei ameti hinnangul hakati sel perioodil MPEÕK-i kaudu selgemalt ellu viima Venemaa huve, sest VÕK on üks vähestest ühendustest, mida rahvusvahelised sanktsioonid ei ole otseselt piiranud. Et levitada kiriku kaudu ka Venemaa Föderatsioonile olulisi narratiive, on Venemaale strateegiliselt oluline säilitada VÕK-iga seotud ühendused välismaal (Kaitsepolitsei aastaraamat 2023-2024, 16-17).

Venemaa mõjutustaktika kolmeks peamiseks suunaks on (rahvus)kultuur, ideoloogia ja religioon, millest viimast esindab VÕK ja mis toimib riigi poliitilis-sõjaliste valikute kaitsjana (Kaitsepolitsei aastaraamat 2022-2023, 11). Sellist poliitiliste protsesside õigustamist, mis kasutab religioosseid ideid ja väärtusi, nimetatakse pehmeks jõuks (*soft power*), mille keskmes on VÕK-i ja Venemaa Föderatsiooni jaoks vene maailma („Russki Mir“) idee. Alar Kilp ja Jerry G. Pankhurst kirjeldavad, et narratiivi peamine rõhuasetus on venelaste ja ukrainlaste ühtsusel, hõlmates sinna ka laiemalt endise Nõukogude Liidu territooriumile jäävad riigid. Vene maailma idee propageerijad toetuvad ühisele ajaloolisele päritolule kui faktile, mitte kui niivõrd kui poliitilisele valikule. Samas loob narratiiv aluse Venemaa tegutsemise õigustuseks, mis teeb sellest selge poliitilise idee (Kilp ja Pankhurst 2022, 9-10).

Kahe õigeusu kiriku vahelist lõhet Eestis suurendas Õigeusu Kirikule Ukrainas (ÕKU) autokefaalia andmine Konstantinoopoli oikumeenilise patriarhaadi poolt 2018. aastal (Paert *et al.* 2023, 402). Iseseisvuse andmist ÕKU-le kritiseeris ka MPEÕK sinod

Eugeni juhtimisel, mis taaselustas pingeid kirikute vahel (Kaitsepolitsei aastaraamat 2023-2024, 16-17). 2022. aasta 2. märtsil, vahetult pärast Venemaa täiemahulise sõja algust Ukrainas, rõhutas metropoliit Eugeni oma avalikus pöördumises, et kirikul ei ole poliitikaga midagi tegemist ning kinnitas, et käesolev sõda ei murra MPEÕK-i koguduste ühtsust. Vastuargumendina avalikkuses kujunenud seisukohale VÕK-i ja Vene Föderatsiooni seostest väitis MPEÕK-i metropoliit, et seose poliitikaga on tekitanud Eesti meedia. Sama aasta oktoobrini ei esitanud metropoliit selget avalikku seisukohta, mis mõistaks hukka patriarh Kirilli sõjaga seotud avaldused. Nii 2022. kui ka 2023. aastal käis metropoliit korduvalt siseministeriumis oma seisukohti selgitamas, püsites sõja ja patriarh Kirilli seisukohtade hukkamõistmisel ettevaatlikul seisukohal (Rohtmets ja Teraudkalns 2024, 26-29). 2024. aasta algul ei pikendanud politsei- ja piirivalveamet Eugeni elamisluba ning Eugeni lahkus Eestist 6. veebruaril 2024 (Kaitsepolitsei aastaraamat 2023-2024, 16-17).

Alates 2022. aastast süvenenud vastasseisu on kaasatud ka EAÕK. Küsimus MPEÕK-i kiriku nime ja staatuse üle, mis on viimastel aastatel taas tõstatunud, kinnitab, et arusaamad kiriku identiteedist ja kuuluvusest on jätkuvalt vastuolulised ning seotud varasemate otsuste ja kiriku ajaloolise pärandiga (Stefanus 2024). MPEÕK-i esindajad on selle juures kasutanud võimalust Eesti avalikkuses oma seisukohti esitada ja rõhutanud vajadust jätkata dialoogi, et oma õigusi kaitsta (Daniel 2025).

3. Uurimistulemused

Kõik analüüsitavad artiklid jaotuvad uurimistulemustes nelja diskursuse järgi, milleks on kanoonilise ja ajaloolise õiguse diskursus, rahvuslik-poliitiline diskursus, julgeolekudiskursus ning moraalne ja religioosne diskursus. Kuna uurin peamisi tekstides esinevaid teemaarendusi, siis võimaldab selline jaotus tuua paremini esile korduvad mustrid ja võrdluse ajaperioodide vahel. Lisaks muudab diskursuste kaupa jaotus tulemuste esitamise lugeja jaoks selgemaks ja paremini jälgitavaks.

Tulemustes ei ole vastatud kõigile analüüsiküsimustele eraldi, vaid kasutan neid paindlikult, vastavalt artiklile. Tänu sellele on toodud selgemalt välja artiklitele omased eripärad.

Analüüsiulemustes on artiklite näited esitatud nii kaldkirjas kui ka jutumärkides. Sõnasõnalised tsitaadid on kirjutatud jutumärkides ning kaldkirja olen kasutanud, et artiklitest võetud näited (mõisted, fraasid, lauseosad) kohandada enda lausetega. Kuigi levinud viis on tsitaatide esitamine kaldkirjas (Kalmus 2015), olen täpsuse eesmärgil otsustanud autorite otsesed väited esitada jutumärkides.

3.1. Kanoonilise ja ajaloolise õiguse diskursus

Esimesena joonistub artiklitest välja diskursus, kus konflikte käsitletakse eelkõige kirikuõigusliku ja ajaloolise probleemina, mille lahendamiseks peetakse oluliseks sündmuste kronoloogiat ning kanoonilise korra järgimist. Diskursuses on konflikt eelkõige kiriku sisemine küsimus, mitte laiem ühiskondlik või poliitiline probleem. Autorid on oma hinnangud esitanud, vaadeldes ajaloolisi otsuseid, kirikute põhikirju ning patriarhaatide vahelisi suhteid. Esitatud argumentatsioon põhjal luuakse mulje, et nende abil on võimalik leida konfliktile lahendus. Sõnavaras esineb palju kanoonilise ja juriidilise terminoloogia kasutamist, mis suunab lugejat tõlgendama olukorda seaduste ja reeglite, mitte poliitiliste tõekspidamiste kaudu.

3.1.1. Sõltumatu meedia 1990. aastatel

1993. aastal alanud konflikt põhjustas arvamuste lahknemise, mille keskmes oli küsimus EAÕK-i õiguslikust järjepidevusest. Siin töös analüüsitavate tekstide autorid, kelle artiklid avaldati üleriiklikus meedias, on luuletaja ja ühiskonnategelane Jaan Kaplinski (1995) ja poliitik ning artikli kirjutamise hetkel ajaloomagistrant Urmas Klaas (1993).

Mõlemad autorid kasutavad üldjoontes neutraalset sõnavara ning ei esita tugevaid ja emotsionaalseid hinnanguid. Urmas Klaas nimetab konflikti sõnaga *EAÕK lõhenemine* ning kasutab ebamääraalt väljendit „olukord“, mis oma ümbersõnastuses mõjub kantseliitlikult. Ta kirjeldab konflikti *paradoksaalsena*, kuna EAÕK õigusjärglus „näib olevat ajalooliselt korrektne, kuid juriidiliselt vastandub kirikute ja koguduste seadusele“. See näitab konflikti juriidilist vastuolu, mitte väärtustega ja ideoloogiaga seotud probleemi.

Kiriku identiteeti puudutav tasand esineb Jaan Kaplinski artiklis, kus konflikt on kaudselt sõnastatud kui „iseseisvuda püüdev (järjepideva) Eesti apostliku õigeusu kirik“ ja „Eesti kiriku (taas)iseseisvumine“. Väljendid näitavad, et kirik soovib olla autonoomne ning ta (EAÕK) on seda varem olnud. Sellega toob Kaplinski esile kiriku enesemääratluse olulisuse, mis erineb Urmas Klaasi neutraalsusest.

Urmas Klaas kujundab diskursust sõnadega nagu *juriidiline, ajalugu/ajaloo, ajalooliselt, faktiline, (anti)kanooniline, autonoomia, õigus-, põhikiri*. Nende sõnade korduv kasutamine rõhutab ajalooliste faktide ja seaduste olulisust ning loob mulje objektiivsusest. Jaan Kaplinski artiklis on seevastu konkreetsemalt viidatud võimule ja alluvussuhetele ning juriidilised ja kanoonilised terminid puuduvad: *võim/võimud/võimumängud, allumine Moskvale, alluvus*. Tekstile on Kaplinski lisanud kujundlikkust väljenditega „kirikus ja tema ümber käiv sõda“, „jäiga järjepidevusliku legalismi kammitsates“, „võimumängudesse kaasa tõmmata“, mis annavad laiemat ja emotsionaalsemat mõõtet.

Kaplinski artiklis on tegija kohati ebaselge. Väljend „Need, kes püüavad iga hinna eest hoida [---] kirikut Moskva patriarhi alluvuses“ rõhutab võimusuhteid, jätab tegija varjatuks ning tõstab esile kiriku kui kannataja. Üldistavad on nimetused „vene kirikuks“ ning „on kirik [---] hoidnud“ – kirik kui institutsioon ja vastutuse hoidja. Selgelt ja

nimeliselt on Kaplinski välja toonud *patriarh Aleksius, piiskop Platon, Eesti apostliku õigeusu kirik*.

Klaas kasutab umbisikulist tegumoodi väljendis „tõlgendatakse erinevalt“. Tegijat näitab väljend „ametliku arvamuse“, kuid selle puhul jääb arvaja ebamääraseks. Üldiselt on tema tekstil lihtne ja arusaadav struktuur, sest ajaloolises ülevaates on tegijad selgelt nimetatud ja sündmusi seostatakse konkreetsete isikute ja institutsioonidega: *EAÕK, Moskva Patriarhaat, vene õigeusu kirik*. Lisaks *Eesti õigeusu kirik*, mille all on mõeldud *Moskva Patriarhaadi Eesti Piiskopkonda*. Isikuliselt on välja toodud *piiskop Platon, preester Aleksander Paulus, patriarh Meletios IV ning Dimitri Klenski* (Klaas on viidanud samale Klenski artiklile, mida töös analüüsin).

Analüüsitud tekstides on kirikut kujundavad omadussõnad ja väljendid esitatud nii selle institutsionaalse staatuse kui ka ajaloolise järjepidevuse kaudu, kasutades seejuures kohati vastandlikke väljendeid. Näiteks kirjeldab Klaas kirikus toimuvat rõhutades, et „EAÕK oli iseseisev kirik“ ja „EAÕK-l oli oma põhimäärus“. 1990. aastatel toimunud tüli lahenduse paigutab autor „kiriku sisemiste asjade hulka“. Kaplinski kasutab tekstis määratlusi nagu „apostliku“ ja „iseseisvuda püüdev“, lisades hinnangulise mõõtme väljendiga „rahutus ja kirk väliste asjade järele“.

Kiriku kujutamises domineerib aktiivse tegutseja roll, kuid esineb ka passiivsust ja mõjutusi. Klaas on kirikut kujutanud aktiivselt väljenditega *EAÕK lõhenes, Aleksius II andis autonoomia*. Võimetust ja passiivsust väljendab „kaotas EAÕK iseseisvuse“, „iseseisev kirik vabatahtlikult loobuks“. Kaplinski sõnavõttus on kirik aktiivne, mida ilmestavad näited *kirik käitub, kirik on jätnud, kirik pühendab, kirik on sündinud, kirik kuulutab*. Erandiks on mõjutustele viitav *kirikut hoitakse Moskva alluvuses*. Autorite kujutus taastoodab narratiivi, et EAÕK-i autonoomia on vaidlustatud ja sõltuv välistest teguritest.

3.1.2. Sõltumatu meedia 2020. aastatel

2022. aastal alanud Venemaa täiemahuline sõda Ukrainas tekitas Eesti üleriigilises meedias arutelu MPEÕK-i positsioonist, rollist ja mõjust Eesti riigis. Diskursusanalüüs

lähtub kahest autorist, kirikuloolasest Priit Rohtmetsast (2022) ja Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku peapiiskopist Urmas Viilmast (2024).

Urmas Viilma arvamused on ajaloolise ja kanoonilise õiguse diskursus pigem nõrk ning esineb vaid üksikutes kohtades. Autor toetab sellega teisi artiklis leiduvaid narratiive ja rõhutab, et kirik ja ajalugu mõjutavad poliitikat. Kanoonilist järjepidevust tõstab esile Viilma väljenditega „Konstantinoopoli patriarhaadiga kanooniliselt seotud õigeusklikud“, „Õigeusu Kirikuga kanooniliselt seotud haru MPEÕK“ ja „emakirik“. Näited ilmestavad kirikutevahelisi sidemeid ja alluvust, mis aitab ühiskonnas laiemalt märgistada, kes kellest sõltuv on.

Sõltuvussuhteid kirjeldab ka Priit Rohtmets, kelle artiklis on diskursus üks domineerivamaid, mida näitavad lauseosad „kirikute omavaheline osadus on katkenud“, „kiriku ühtsuse taastamine või selle purunemine“, „kristliku imperialismi lõpu viimane vaatus“. Tegemist on kirikliku ühtsuse kriisiga. Konflikti põhjused on seotud kiriku struktuuride vaheliste erimeelsustega, kus on antud hinnangud mõistetega „kirikuõiguslikus mõttes skismaatilisele teele asunud“ ning „Kanooniline aspekt pole sugugi teisejärguline küsimus“. Probleem on autoril raamitud kui kanoonilist korda ja ajalugu puudutav konflikt.

Ajaloolised viited Urmas Viilmal on seotud artiklis esitatud vastaspoole ehk Venemaaga. „Suure Isamaasõja“, „Vene impeeriumi“, „Nõukogude Liidu“, „Tsaari Venemaa“ ja „postsovetlikus ruumis“ loovad lugejale konteksti, millega Venemaa oma identiteeti seob ning milliste ajalooliste sündmuste ja riigikordade põhjal on mõjutused kujunenud. Mainitud nimedega ei taotle neutraalsust, vaid ilmestatakse poliitilise ideoloogia lähtekohti. Nende näidetega piirdub autori mõttearendus ajaloolise ja kanoonilise õiguse diskursuses.

Samatähenduslike ideede kordamine erineva sõnastusega rõhutab Rohtmetsa hinnanguid. „Nii sündisid näiteks iseseisvad“, „lõi senise [---] struktuuri sassi“, „selles ühtsuses on [---] olnud mõrad“, „sageli tundub, et ajaloonarratiiv on kivisse raiutud“. Selline sõnakasutus aitab lugejale rõhutada kiriku muutuvat olemust ja ebastabiilsust. Ümbersõnastusega välditakse otsekohest keelt, luuakse neutraalsus ning ei esitata otseseid süüdistusi: „omavaheline osadus on katkenud“, „asetatud [---] ebamäärasesse või koguni skismaatilisse olukorda“.

Rohtmets on läbivalt kasutanud selget ja nimelist tegijat: *VÕK, Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik, patriarh Kirill, metropoliit Jevgeni, patriarh Bartholomeos, Konstantinoopoli patriarhaat, Vene riik*. Erandiks on „palju tähelepanu pööratud“, mille puhul on tegija ebaselge. Laiemat vastutajate hulka kannavad: *kirikupead, kirikuisad, vaimulikkond, imperiaalne kirik* ning distantse loob väljend „teisitimõtledajad“. Artikkel on formaalses keeles ning selge meie-nemad vastandus puudub. Kasutatud on sõna *nende*, kuid seda viitena: „nende kirik“, „nende ettepanekul“ jms.

Õigeusu kirikut kirjeldatakse kui pika ajalooga organisatsiooni. Omadused „imperialistliku kirikukorra“, „püha pärimuse“, „ajaloos kujunenud ja juurdunud“ rõhutavad ajaloolist järjepidevust. Rohtmets on lugejale selgeks teinud, et konflikti lähtekohtadeks on tugevalt juurdunud traditsioonid ja protsessid. Need samad traditsioonid on ohustatud ning kirik on kujutatud passiivselt kui surve all ja hävimisohus struktuur, mida ilmestavad näited „võib kirik hakata [---] kärisema“, „ühitsuse purunemise ohtu“, „isolatsiooni sattunud“. VÕK ei ole ohver, vaid ühiskonnas tugevat autoriteeti kaotav institutsioon.

3.1.3. Vene Õigeusu Kirik 1990. aastatel

Oma seisukohti esindavad ajakirjanik Dimitri Klenski (1993) ja VÕK-i preester Juvenalius Kaarma (1994). Mõlemad autorid on oma argumentatsiooni ehitanud kanoonilise ja ajaloolise õiguse peale, kaitstes oma kiriku huve. Klenski kasutab nime Eesti Õigeusu Kirik ning preester Juvenalius terminit Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik. Mõlemad autorid taotleavad nimetuste erinevusest hoolimata õigeusu kiriku allumist VÕK-ile.

Venekeelses meedias avaldatud Dimitri Klenski artiklis konflikti otseselt ei nimetata, kuid tekstis esineb palju emotsionaalsusega kõrvutatud juriidilisi sõnu ja ajalooliste sündmuste rõhutamist. Järjepidevuse olulisus on antud edasi väljenditega „Õigusjärgsuse printsiibi“, „rikuti [---] 1935. aasta põhikirja“, „Tihhoni antud [---] autonoomiat“. Konflikti on nimetatud emotsionaalselt laetud väljendiga „Amet sülitab külmavereliselt jurisdiktsioonile.“.

Juvenalius Kaarma rõhutab samuti õigusliku järjepidevuse olulisust. VÕK on kujutatud kui tugeva staatusega organisatsioon: „sajandite jooksul väljakujunenud vaimse ühenduse“, „ajalooliselt on Eesti Kirik Vene Kiriku rüpes sündinud“, „tunnistab see suund [...] piiskoppi Korneliust seadusliku piiskopina“. Kaudselt nimetatakse konflikti kui „kirikulõhe“, kasutatakse ka mõistet „EAÕK hargnemine“. Autor toob välja „kujunenud olukorra“ kolm põhisuunda. Sõna „suund“ tihe kasutus loob näiliselt neutraalse erimeelsuse, mitte otsese vastasseisu. Lisaks väldib autor sellise ümbersõnastusega osapoolte otsest nimetamist.

Ümbersõnastus väljendub Klenski artiklis juriidiliste terminite kõrvutamises emotsionaalsusega. Näiteks on tegevus „Amet sülitab külmavereliselt jurisdiktsioonile“ pandud seosesse väitega „seaduses on must-valgelt kirjas“. Sarnaselt on kohtumenetluste tulemused Klenski sõnul „Riigi algatatud jant“. Keelekasutus näitab lugeja jaoks olukorra ebaõiglust ja seab küsimuse alla riigi otsuste seaduspärasuse.

Läbivalt on preester Juvenalius kasutanud väljastvaataja perspektiivist üldistavat asesõna *see/selle/seda*. Viide on ebamäärane ning ei täpsusta, kes tegutses või mida on mainitud: „Selle suuna esindajatele on oluline“, „Seda staatust püütakse taastada“. Umbmäärasus üldistab konflikti, mis aitab lugeja jaoks luua lihtsa terviku, kuid samas suunab teatud tõlgenduse poole. Erandina on üldistavalt kasutatud asesõna *nemad*: „need kaks suunda“, „need Eestis tegutsevad õigeusklikud“.

Klenski käsitluses on olemas konkreetne tegija (*metropoliit Aleksander, patriarh Tihhon*), kuid domineerivalt on tegija ebaselge. Umbisikulised on: „Toetutakse 1940. aasta „sunnile““, „räägib“. Sündmustelt on ära võetud vastutaja ning loodud on mulje objektiivsusest ja üldisest arvamusest. Selge tegija on *Eesti Õigeusu Kirik*, mille all on mõeldud piiskop Korneliuse juhitud VÕK-le alluvat struktuuri. Sarnast ebamäärasust kasutab ka preester Juvenalius: „ajalooliselt on Eesti kirik Vene Kiriku rüpes sündinud“ ja „sajandite jooksul väljakujunenud“, mis näitavad tegevuse loomulikkust paratamatust. Ajaloolise traditsiooni rõhutamine kaotab isikulise vastutuse. Lisaks on kasutatud umbisikulist tegumoodi „soovitakse säilitada“. Nimeliselt on oluline *EAÕK*, mida kasutatakse üleüldiselt, kuid küsimus seisneb selles, millise jurisdiktsiooni alla ta kuulub. Lisaks nimetatakse *Vene Õigeusu Kirik* ja *Emakirik, Moskva Patriarhaadi jurisdiktsioon, Konstantinoopoli Patriarhaadi jurisdiktsioon*. Juvenalius loob selge distantssi nendest

õigusklikest, kelle 1993. aastal registreeris *EV Siseministeeriumi Usuasjade Talitus* kui EAÕK-i ning autori sõnul algatas selle „üks preester koos ühe diakoni ja ühe ilmalikuga“. Autor nõrgendab järjepideva ebamäärasusega vastaspoole ühiskondlikku positsiooni.

Klenski loodud kuvand Eesti Õigeusu Kirikust kui tugeva autoriteediga institutsioonist väljendub väljendites „ainus ühiskondlik struktuur“, „Eesti viimase ühiskondliku tsitadelli“ ja „emakirikule“. Juvenalius seevastu on sõnastusega neutraalne, kuid kuvand ja positsioon kirikust on selge temagi puhul. Ta kasutab väljendeid nagu „EAÕK autonoomse kirikuna“, „väljakujunenud kiriklikku hierarhiat“, „Õigeusu Kiriku õpetuslike aluste puhtus“, „Korneliust seadusliku Piiskopina“. Kirik on korrastatud organisatsioon, ajalooliselt järjepidev ja mõjuvõimu omav.

Diskursuses on kirik Klenski poolt esitatud kui autoriteetne ja juhtiv institutsioon. Lauseosa „Sinod aga kinnitas [---] liikumist Moskva patriarhaadi alluvusse“ näitab otsustaja rolli. Lisaks rõhutab autor sunni asemel tahet: „ei olnud kirikus ei juriidilist ega reaalselt sundi“, „nii tahtsid usklikud ise, see oli nende tahe“. Kirik on hoolija ja ühendav jõud. Vastukaaluks Klenski aktiivsusele kujutab preester Juvenalius kirikut passiivsena. „Usuasjade Talitus senini teinud võimatuks registreeruda“ ja „ilma jäetud kõigist juriidilistest ja varalistest õigustest“ kujutavad VÕK-ga ühenduses olijaid ohvrina, kelle suhtes toimib riik ebaõiglaselt.

3.1.4. Vene Õigeusu Kirik 2020. aastatel

Venemaa täiemahuline sissetung Ukrainasse tõstatas küsimuse MPEÕK rollist Eesti kultuuriruumis. Artiklite autorid on MPEÕK-i ülempreester Igor Prekup (2025), kelle argumendid on ehitatud kanoonilise õiguse peale, ning MPEÕK-i eestseisja, Tallinna ja kogu Eesti metropoliit Eugeni (2024), kes peab oluliseks mõtestada lahti kanoonilised alustalad.

Metropoliit Eugeni kirjeldab konflikti järjekindlalt ja domineerivalt kui kanoonilist, ajaloolist ja õiguslikku vaidlust, mitte poliitilist. Konflikti on nimetatud korduvalt kui *problemaatika* ja *kirikulõhe*. Järjepidevalt on kasutatud sõna *kanooniline*, mis viitab kirikusisesele hierarhiale ja alluvusuhetele ning rõhutab autori seisukohtade õiguspärasust: „eklesioloogiliste ja kanooniliste alustalade mõistmisel“, „kanoonilises

alluvuses“, „Kanoonilistel karistustel“. Väljendid „kanoonilisel territooriumil“ ja „kanoonilise struktuuri“ ilmestavad kiriku selgeid piire ja korrastatud ülesehitust. Kanoonilisus on seotud tihedalt ajalooaga. Väiteid „See on ajalooline fakt, hoolimata kellegi huvidest ja taotlustest.“, „õigeusk ei ole Eestis diasporaa“, „See on juurdunud siin“ loovad arusaama kiriku loomulikust kujunemisest Eestis. Samuti kasutatakse tihedalt sõna *ajalugu* vastaspoole arvamuse vaidlustamiseks: „ajaloovõltsingutest“, „ajaloolised moonutused“, „pseudoajalooliste müütide loomine“, mis kujutavad vastaspoolt (UÕK [sic], EAÕK ning laiemalt Konstantinoopoli Patriarhaat) ebausaldusväärseks.

Ülempreester Igor Prekup kasutab kanoonilisusega seotud argumente kaitsemehhanismina. Väljendid „seotud vaid kanooniliselt“, „kiriku arvamus“, „kogulikult“, „vabalt“ eristavad kiriku arvamuse üksikisiku väljaütlemistest. Prekup eraldab MPEÕK-i kui institutsiooni patriarh Kirilli seisukohtadest, pidades viimaseid isiklikeks väljaütlemisteks ja lükates sellega ümber süüdistused kiriku suhtes. Lauseosad „vastavalt VÕK põhikirjale“, „kohalikul kirikukogul“, „autonoomne staatus“ esitavad mulje korrapärasest ning selgete piiride ja reeglitega institutsioonist. Kui Prekup viitab käsitlustele, kus MPEÕK-i nähakse kui *Moskva käepikendust*, siis asendab ta selle metafoori mõistega „autonoomne kirik“. Sellega ei asendata sõna, vaid luuakse teine kujutlus reaalsusest, millega püüab autor muuta viisi, kuidas kirikut mõistetakse.

Meie-nemad eristus ei ole Eugenil alati otsene, kuid on selgelt tajutav. „Meie“ tähistab terviklikku ühtsust („meie Kirik“) ning hõlmab mitmel korral enesekriitikat, mis muudab autori seisukoha lugeja jaoks usutavamaks: „hingevalu tekitanud [...] meie endi häbiks konflikt eesti õigeusu sees“, „Meie poolt mainitud eklesioloogilise teadvuse puudulikkus“, „probleemi, mida me kangekaelselt ei taha tänaseni märgata“. Ebaselge on tegija väljendis „meie vastaste“, mis näitab, et VÕK-i jaoks on osapooltel selge ja tugev eristus. Sõnale „nemad“ on lisatud juurde hinnang või kasutatud ümbersõnastust, mille puhul ei ole teine osapool konkreetselt välja toodud või on õiguspärasuses kaheldud: „need hierarhid, kes ei soovinud näha seadusetust“ ja „Tõenäoliselt tegid nad seda, mõistmata“. „Nemad“ sõna kasutades ei ole esitatud nimelised isikud ning sellega laiendab autor süüdistatavat gruppi.

Igor Prekup ei ole tekstis selgelt nimetatud meie-nemad vastandust loonud. „Meie“ all on mõeldud MPEÕK-i ning neid, kes peavad oluliseks püüdlust luua

„adekvaatne ettekujutus MPEÕKist“. Teksti eesmärk on vastanduda teisele osapoollele ehk süüdistajatele, kes on anonüümselt ja kirjeldatud üldistustega: „keegi“, „kiriklikajaloolise ülevaate imitatsioonid“, „pretensioonid“, „artiklid“, „meedia“. Nimetuste all on mõeldud laiemat avalikkust ning nende poolt moonutatud tegelikkust. Selge ja nimeline tegija on mainitud ainsana lõigus „Patriarh Kirilli ja mõne meediapersooni väljaütlemiste alusel“, kus eristatakse patriarhi isiklik arvamus VÕK-i institutsionaalsest arvamusest.

Selgemaid seisukohti ja isikuid esitab metropoliit Eugeni: „Konstantinoopoli Patriarhaat moonutatult tõlgendab“, „seadusetust Konstantinoopoli Patriarhi tegevuses“, „Patriarh Bartolomeos [---] andnud neile näilise kanoonilisuse“. Näited ilmestavad, et tegija on selge siis, kui autori eesmärk on esitada süüdistus või kahelda *vastaste* õigsuses. Lisaks on institutsionaalse vastaspoolena ka mainitud UÕK, kelle kohta on kirjutatud „nn „Ukraina Õigeusu Kiriku““ ja „vastloodud struktuuri näilisest „legitiimsusest““. Sõnakasutusega vaidlustab autor kiriku staatust. Konstantinoopoli patriarhaati kujutatakse aktiivselt, kuid õiguspärasust ei tunnista: „taastas Konstantinoopol [---] „ajaloolisele õigluse““, „Patriarh Bartolomeos „taaskehtestas““ ning ümbersõnastades „Konstantinoopoli Patriarhaadi ekspansiooni pooldajad“. Ukraina kirik on kirjeldatud passiivseks, kelle iseseisvumine sõltub välistest otsustest. Nii tekib hierarhiline suhe: Konstantinoopol kui aktiivne mõjutaja ja Ukraina struktuurid kui sellest sõltuv tagajärg. VÕK omakorda tunnistab viimase õiguspärasuse kehtetuks. Kirjeldatud konfliktis on võimalik eristada kanooniliselt, ajalooliselt ja juriidiliselt õiged ning valed.

Õigeusu kirikut kujutab ülempreester Prekup õiguspärase ja sisemiselt korrastatud institutsioonina. Kirik on konkreetne ja „mitmekesine“ ühendus, millel on *põhikiri*, *kirikukogu*, *piiskoppide kogu* ja *kiriku arvamus*. Samas on kiriku aktiivsus suunatud mitte ründe, vaid enesemääratlusele ja kaitsele – kes tohib rääkida kiriku nimel ja mis tingimustel. Prekup lükkab kanoonilise ja ajaloolise õiguse diskursuse toel tagasi poliitilised väited kirikust.

Metropoliit Eugeni kirjeldab kirikut usulise ühendusena ning peab seda õiguspäraseks ja ühtseks tervikuks. Oluline on väljend *Kogumaapealne Kirik*, mille juures on metropoliit Eugeni joonealustes märkustes pidanud oluliseks täpsustust, et „Kogumaapealse Kiriku“ alla ei kuulu „Konstantinoopoli Patriarhaat“. Näiliselt

universaalsest käsitlusest selgub, et ideoloogiliselt on terviklikust kirikust juttu ainult kui VÕK-ist. Hinnanguliselt nimetab autor MPEÕK-i kui „väga dramaatilise ajalooga“ organisatsiooni ning näitab kirikut passiivse ohvrina ja kaitsepositsioonis olevana: „seotud vajadusega põhjendada oma õigust eksisteerimisele“, „olla võrdne“, „seista vastu valedete stereotüüpidele“. Õigeusu kirik Eestis on esitatud Eesti kultuuriruumi olulise osana („juurdunud siin mitte ainult ajalooliselt“). Eugeni rõhutab kiriku olulisust kirjutades, kuidas „Kohalikuks Emakirikuks [...] on Vene Õigeusu Kirik“, kes „kasvatas“ õigeusu Eestis kanoonilise staatuseni. Sõnastus näitab VÕK-i aktiivset rolli ühiskonnas hoolitseja ja kasvatajana.

3.1.5. Diskursuse muutus ajas ja osapoolte võrdlus

Kanoonilise ja ajaloolise õiguse diskursus on kõikides artiklites olulisel kohal, kuid erineb väidete eesmärk ja autorite rõhuasetus. 1990. aastatel käsitletakse konflikti kui EAÕK-i nime õiguspärase kasutamise, kirikliku järjepidevuse ja Moskva patriarhaadiga seotud alluvussuhete probleemi. Sõltumatud autorid on esitanud üheselt konflikti kui kiriku sisemist probleemi, kuid diskursus ei domineeri nende käsitluses võrdselt. Perioodil 2022–2024 avaldatud artiklites muutub sõltumatutel osapooltel ajalooline ja õiguslik käsitlus nõrgemaks ning see ei ole enam artiklite keskne idee. Selgemalt põimuvad erinevad diskursused ning ajalooline kontekst ei esita lahendust, vaid aitab luua lugejale konteksti ning täpsustada probleemi tekkepõhjuseid.

Seevastu esitavad VÕK-i huve kaitsvad autorid oma seisukohad selgemalt ning ajaloole tuginev diskursus on nende peamiseks argumendiks, mille kaudu kindlustatakse kiriku positsiooni. Kuuluvus Moskva jurisdiktsiooni on kujutatud loomuliku sidemena, mille puhul alternatiivsed suunad ei päde. Võrreldes 1990. aastatega, on 2022. ja 2023. aasta artiklites esitatud argumendid süsteemsemad ja selgemad normi määramisel. Kui esialgu keskenduti autonoomia õigustamisele, siis hilisemad artiklid seovad kanoonilise keele tugevamalt identiteediga.

Tegija kujutamises ja nimetamises on kõikide artiklite puhul ühiseks tunnuseks selge vastandus Moskva ja Konstantinoopoli patriarhaatide vahel, mis näitab Eesti pinnal toimuva religioosse konflikti rahvusvahelist mõõdet. Kanoonilise ja ajaloolise õiguse

diskursus näitab, kuidas kirikusisene ja religioosne probleem on seotud laiemalt võimusuhetega.

3.2. Rahvuslik-poliitiline diskursus

Diskursuses ei käsitleta õigeusu kirikut üksnes religioosse institutsioonina, vaid osana laiematest identiteedi- ja kuuluvussuhetest. Käsitluse keskmes on küsimus, millise kultuurilise ja poliitilise ruumiga kirik seostub ning kelle huve ta ühiskonnas esindab. Tekstides põimuvad rahvuslik identiteet, riiklik iseseisvus, Venemaa mõju, ida ja lääne vastandus ning kiriku roll kogukondliku enesemääratluse kujundajana. Autorite hinnangud põhinevad kiriku rolli rõhutamises rahvusliku identiteedi kujunemises, riigi ja kiriku vahelistel suhetel ning Venemaa mõjul Eesti ühiskonnas. Kujutatud on laiemat poliitilist ja ideoloogilist vastasseisu, milles kirikut määratletakse läbi kultuuri ja kultuuridevaheliste kokkupõrgete.

3.2.1. Sõltumatu meedia 1990. aastatel

Rahvuslik-poliitilises diskursuses nimetab Jaan Kaplinski konflikti kui „sõda võimu pärast“ ja „võimumängud“, rõhutades selle poliitilist mõõdet ja osapoolte soovi kehtestada oma autoriteeti ühiskonnas. Urmas Klaasi artikkel esindab sama diskursust, piirdudes üksikute näidetega. Näiteks nimetab Klaas, kuidas 1930. aastatel „lõhenes EAÕK nüüd rahvuslikul printsiibil“, osutades ajaloolistele eristustele eesti ja vene koguduste vahel ning sellest põhjustatud arvamuste lahknemisele.

Klaas kasutab korduvalt väljendit *vene kogudused*, kuid see ei loo tekstis domineerivat raamistikku. Kaplinski artiklis on vastandumine järjepidevam ja selgem, kuna esineb väljendeid *vene kirik* ja *Eesti kirik*, *eestlased*, *vene rahvuslik kirik*, *multinatsionaalne*. Selline sõnakasutus näitab selget rahvuslikku eristamist, kus kirik on üks lahknemise tekkepõhjuseid.

Kujundlike väljenditega, nagu „võimumängudesse kaasa tõmmata“ ja „legalismi kammitsates“, ilmestab Kaplinski, kuidas kiriku olukorda Eestis kujundavad võimusuhted. Fraas „rahtus ja kirk väliste asjade järele“ näitab, et kirik ei ole samuti

konfliktis neutraalne osapool. Tekstis esineb ka meie-nemad vastandus, kus „meie“ võib viidata Eesti ühiskonnale või eestlastele ning sellele vastandub vene kogukond. Asesõna „nemad“ on ainukesena lauses „Neile peaks ju olema oluline säilitada õigeusu kirik enama kui vene rahvusliku kirikuna.“, mis viitab kirikuisadele, kelle suhtes on argument esitatud.

Jaan Kaplinski ja Urmas Klaasi tekstides on tegija kujutamine rahvuslik-poliitilises diskursuses üldistatud. Kaplinski kasutab väljendeid *vene kirik*, *venelased*, *liidrid*, *kirikujuhid*, *poliitikud*, mis lisab sotsiaalse ja institutsionaalse tasandi, kuid vastutus on laiemal rühmal. Klaasi artiklis on sarnaselt Kaplinskile distantseeriv osa „teatud kogudused (põhiliselt vene [---]) pole sellise lahendusega päri“. Konflikt on kujutatud laiemana kui üksikisikute erimeelsused. Mõlemad autorid on loonud rahvusliku vastandumise, kui ei esita vastaspoolt otseselt negatiivselt. Toodud on välja kiriku poliitiline roll, mida ilmestab Kaplinski „Vene kiriku tihedatel sidemetel võimudega on oma ajaloolised“ ja Klaas „vene õigeusu kirikul on vene suurriiklus poliitikas olnud alati tähtis osa“. Tegemist ei ole vastaspoole ründamise, vaid rõhutamisega, et konflikt on seotud poliitika ja võimuga.

Kaplinski kirjeldab Vene kirikut kui *venelaste kirik*, *multinatsionaalne*, *võimuinstitutsioon*. Selline sõnakasutus loob kirikust poliitiliselt kallutatud organisatsiooni ning esitab kirikut osana venelaste rahvuslikust identiteedist. Kaplinski loodud kujutus kirikust on vastuoluline, kuna kirik on kujutatud passiivselt väljendiga „kirikus ja tema ümber käiv sõda [---] varjutab sõnumit“. Teisalt loob väljend „hoidnud rahvuse ja kultuuri ühtsust“ aktiivse ja ühendava kuvandi. Erandiks on „kirik [---] jätnud unarule“, mis on samuti aktiivne, kuid negatiivse alatooniga.

3.2.2. Sõltumatu meedia 2020. aastatel

Priit Rohtmets nimetab konflikti otseselt ja selgelt kui „Ukrainas toimuv sõda“, millel on ideoloogiline mõõde: „metafüüsiline võitlus hea ja kurja, ehk teisisõnu ida ja lääne vahel“. Tegemist on nii poliitilise kui kultuurilise kokkupõrkega. Autor selgitab, kuidas ajalugu aitab ideoloogiliselt sobitada Eestit Venemaa kultuuriruumi.

Urmas Viilma artikkel kannab selgelt edasi rahvuslik-poliitilist diskursust, mille keskmes on identiteediloomine ning kultuuriline määratlemine. Väljend *Vene maailm* on probleemi määratlemisel keskne, sest kujutab endast identiteeti, geograafiat ja kultuuri. Viilma tsiteerib Vladimir Putinit, kelle määratlus vene maailma ideest hõlmab endast „iidset Venemaad, Moskva tsaaririiki, Vene impeeriumi, Nõukogude Liitu ja kaasaegset Venemaad“. *Vene maailm* on ideoloogiline konstruktsioon, mis seob erinevad ajastud üheks tervikuks. Sõnapaari seostatakse tekstis väljenditega „imperialistlikku ambitsiooni“, „mõjusfääris“ ja „vene rahva taasühendamisele“, millega muutub identiteeti omav *Vene maailm* tähenduselt poliitiliseks. Selline sõnakasutus kattub julgeolekudiskursusega ning näitab, kuidas mõiste sisu muutub eri diskursuses.

Ideoloogiline ja geograafiline lähenemine esineb ka Priit Rohtmetsal, kelle tekstis esineb rohkem kujundlikkust ja hinnangulisi väiteid. Olukorda ja tegijat kirjeldatakse lauseosadega: „jõhkrat sõda“, „õigustamatu sissetung Ukrainasse“, „agressor“. Kujundlikkus ja metafoorid lisavad emotsionaalsust ning aitavad olukorda lihtsamalt lugejale ilmetada: „kristliku imperialismi lõpu viimane vaatus“, „impeerium elab edasi“, „ideoloogilistele nurgakividele“. Samas kasutab autor üldistavaid ja kaudseid väljendeid nagu „segaduste aja jätkumine“ ja „olukord [---] on pöördumatult muutunud“, mis väldivad otsese tegija/tegevuse nimetamist ja keskenduvad pigem poliitilistele protsessidele.

Orgaanilise ja loomuliku sideme MPEÕK-i ja VÕK-i ning Venemaa vahel loob Viilma metafooridega „emamaa“ [*sic*], „nabanöör on kinnitatud [---] Moskva poole“, „mõjusfääris“. Side Venemaaga ei ole neutraalne ning on kujutatud püsiva ja raskesti katkestatavana. Väljend „riiki riigis“ loob MPEÕK-st mulje, et tegu on eraldiseiva ja kontrollimatu süsteemiga Eesti riigi sees. Kujundid lihtsustavad lugeja jaoks institutsioonidevahelist hierarhiat ja suhteid.

Meie-nemad vastandus, mida Rohtmets kasutab, on seotud rahvusliku identiteedi ja kuuluvusega. „Meie“ esindab läänt, rahvusriike ja rahvuslikku identiteeti: „me lääne maailmas oleme“, „rahvuslik enesemõistmine [---] seotud meie identiteediga“, „me arvasime, et impeerium suri 1991. aastal“. Sõna „nemad“ tekstis ei leidu, kuid vastandus on tehtud kahe erineva poliitilise ja rahvusliku maailmapildi vahel. Lääs ja rahvusriigid

ning VÕK ja Venemaa kui paljurahvuseline ehk imperiaalne („mitte ühe riigi ega rahva territooriumiga piiritletud kirikut“).

„Meie“ sõna kasutusel on Urmas Viilma selgelt ja teadlikult avaldanud oma arvamust: „Mind kui eestlast ja iseseisva Eesti Vabariigi kodanikku“, mis näitab lugejale autori positsiooni ning millele on samasuguse identiteedimääratlusega inimesel lihtne samastuda. „Meie“ on ka väljendid: „Eesti riik“, „meie – ja veel vähem ülejäänuid“. Eestis elavast *venemeelsest* elanikkonnast on loodud distants. Viilma arutleb *venelaste* identiteedi kujunemise üle ning kuidas on nad vaimselt ühendatud *emamaaga*. Samas toob väljend „Meie venekeelsetes koolides“ esile, et autor peab venekeelset elanikkonda osaks Eesti ühiskonnast. „Nemad“ on tekstis nimeliselt ja selgelt *Venemaa, Vene Õigeusu Kirik, Vladimir Putin, patriarh Kirill* ning osalt ka need, kes alluvad neile (MPEÕK). Vastandus ei ole artiklis üheselt läbiv, sest lisaks riikidele eristuvad ka identiteedid (eestlane vs. venelane). Tekstis ei ole küsimus ainult selles, mida Venemaa üritab saavutada, vaid kuidas teatud inimesed Eestis iseennast defineerivad. Artiklis esitatud vaidlus ei jää sellega enam institutsioonide vahele, vaid puudutab Eestis elavat elanikkonda.

Priit Rohtmets kujutab tegijat artiklis nii selgelt kui ka üldistavalt. Selge tegijana on esitatud *Venemaa ja Vene Õigeusu Kirik* („VÕK [---] kasutas organisatsiooni [---] mõjutustegevuseks läänes“) ning nimeliselt on välja toodud *Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik, patriarh Kirill, metropoliit Jevgeni, oikumeeniline patriarh Bartholomeos*. Kasutuses on ka tegijat üldistavad nimetused nagu *lääs, ida, imperiaalne kirik, Vene maailm* ning distantsi loovad väljendid „inimestel, kes seda impeeriumi identiteeti [---] endas kannavad“ ja „agressor“. Artiklis on erandiks üksikud hinnangud, millel puudub selge allikas: „pole põhjust imestada“, „on näha järjepidevust“, „võib juhtuda seegi, et“, mis loob mulje üldtuntud hinnangust. Nii liigub tekst konkreetsete nimede juurest üldistamise ja abstraktsuse suunas, mis kujundab lugejale laiemat ideoloogilist pilti.

Konflikti maailmavaatelisi erinevusi rõhutab ka Viilma, kes on kasutanud sageli sõnatüve „vene-“, mis näitab, et Venemaa on seotud tugevalt Eesti ühiskonnaga. Üldistavad nimetused on näiteks „vene rahva“, „venemeelne elanikkond“, „Eestis elavad venelased“. Lisaks kujutab autor VÕK-i juhti kui poliitika ja ideoloogia hoidjat ja teostajat. „Kirilli väljaütlemiste autoriteetset mõju“, „patriarh Kirilli kui agressor Putini

partnerit ja mõttekaaslast“ – need kirikut aktiivset juhtimist kujutavad näited seovad kiriku Venemaa poliitiliste eesmärkidega. Kiriku tegevusetust ja passiivsust näitab väljend „vaikivale kirikule“. Viilma loodud kuvand ei kujutata kirikut ohvrina, vaid mõjutaja ja võimaliku ohuna Eesti ühiskonnas.

Erinevalt Viilmast arendab Rohtmets imperialismi ideed, mis tähendab, et autor näitab, kuidas suurriik (Venemaa) püüab oma võimu- ja mõjupiirkonda laiendada: „imperiaalse identiteediga“, „imperiaalne õigeusu kuvand“. VÕK-i on kujutatud kahetiselt. Esiteks tugeva, mõjuka ja aktiivse institutsioonina: „mõistab end [...] imperiaalse kirikuna“, „üritab [...] propageerida“, „tihedamaks muutuv läbisaamine riigivõimuga“. Teiseks vastandub tugevale mõjuvõimule kiriku seesmine nõrkus: „hakata [...] seesmiselt kärisema“, „kiriku [...] purunemine“, „isolatsiooni sattunud“. Kirjeldatud struktuur on surve all ja lagunemisohus.

3.2.3. Vene Õigeusu Kirik 1990. aastatel

Dimitri Klenski nimetab konflikti Eesti riigi osapoolt ja selle mentaliteeti kui „võimule jääda ihkavate natsionaal-populismi järgijate järjekordne autoritarism“, mis on emotsionaalselt ja poliitiliselt laetud ning kriitilise tooniga. Ta näeb konflikti tekkepõhjusena riigi soovi kehtestada autoritaarne kontroll õigeusu kiriku üle. Sõna *registreerima* seob konflikti Siseministeeriumi ja riigi seadusandlusega. Konflikti nimetades on antud emotsionaalselt tugevad hinnangud: „Meie valitsus ei ole enne vene keelt kõneleva elanikkonna suhtes midagi nii küünilist või ebamoraalset toime pannud.“, „kuriteo“, „Riigi algatatud jant“. Riigi roll konflikti osapoolena on väga tugev.

Preester Juvenalius oma artiklis konflikti poliitiliseks ei nimeta, kuid tekstis esinevad rahvuslikud jaotused ja on rõhutatud, et probleem esineb „iseseisva Eesti Vabariigi territooriumil“. Autor kirjutab, kuidas enamiku eestlastest õigeusklike jaoks on EAÕK-i staatus seotud *rahvusliku iseseisvumise ideaalidega*, mis näitab, et jurisdiktsioonilise kuuluvuse erinevus on osaks rahvusliku identiteedi määratlemisel.

Ülesõnastus Klenski tekstis väljendub mitme negatiivse sünonüümi kuhjamises: „küünilist või ebamoraalset“, „metsik ja hämmastav“, „Naeruväärne!“. Lisaks korduvas dramatiseerimises („Amet sülitab külmavereliselt jurisdiktsioonile“) ning retooriliste

küsimuste esitamises („Kas nad mõistavad, et otsustavad kogu Eesti saatuse üle?“). Kirjutamisstrateegia muudab konflikti eriti intensiivseks ning juhib lugejat autori positsiooni toetama.

Oluline on Klenski artiklis tihe sõna „aga“ kasutus, et luua vastuolu („valitsusasutused aga käituvad kui halvasti kasvatatud noorukid“), võimendada hinnanguid („Aga see ei ole isegi peamine“) ja suunata lugejat tõlgendama vastase tegevust negatiivselt („Aga sellegipoolest räägib ametlik Eesti“, „Aga järsku selline pööre.“). Selline sõnakasutus loob selge meie-nemad eristuse ning alternatiivsed vaated on esitatud problemaatiliste ja ekslikena. „Meie“ kasutatakse riigist negatiivse kuvandi loomiseks, mis annab lugejale signaali, et riik on käitunud lugeja suhtes valesti, kuna tegemist on ka *tema* (lugeja) riigiga: „Mäletame“, „Meie riigimehed“, „meie võimud“.

Klenski artiklis on tegija domineerivalt ja selgelt „valitsus“ ning „usuasjadega tegelev amet“, kuid nimetused on tihti hinnangulised, sest autori sõnul on Eesti Õigeusu Kiriku lõhenemises süüdi riik. Artiklis on palju üldistavaid nimesid, mille puhul on teisest osapoolast aru saada, kuid vastutus hajub laiema grupi peale: „ametlik Eesti“, „natsionaal-radikaalidele“. On kasutatud ka distantseerivaid väljendeid, mis näitavad tegija ebaselgust ja on jutumärkides või iroonilised: „meie „demokraate““, „võimule jääda ihkavate“. Sellise üldistamisega kaasneb konkreetsete allikate puudumine ning vastaspoole kujutamine ühtse, negatiivse kollektiivina.

Rahvuslik-poliitilises diskursuses on Juvenalius ebaselget tegijat kujutanud lauseosas „koostöös vastava riigiorganiga“, kus sõna *vastava* ei viita ühelegi konkreetsele institutsioonile ning loob mulje, et lugeja juba teab, millest jutt. Konflikti osapooli on nimetatud üldistavalt „vene rahvusest“ ja „eesti rahvusest“ õigeusklikud, mis näitab seotust rahvusliku identiteediga.

Klenski kirjeldab Eesti Õigeusu Kirikut positiivse, asendamatu institutsioonina, mille saatuse on seotud Eesti tulevikuga: *viimane ühiskondlik tsitadell, emakirik*. Rahvusliku mõõtme loob lause „hoolitsetakse ühise perena nii usklite venelaste kui ka eestlaste eest“, mis esitab kirikut kui sotsiaalse sidususe hoidjat.

Kirik on Klenski jaoks konfliktis passiivne ohver „Nüüd ründavad ka jumalat“. Kuid riik on seevastu aktiivne ja negatiivne osapool („Ametil plaan õigeusklik kirik

kaheks jagada“). Autori loodud kuvand riigiasutustest on tugevalt hinnanguline ning kirjeldab Moskva Patriarhaadi jurisdiktsiooni pooldavate inimeste arvamust riigi suhtes: „räägib ametlik Eesti häbematult“, „Meie riigimehed ajavad sassi“.

Kiriku olulisust rahvusliku identiteedi määratlemisel rõhutab preester Juvenalius kirjutades, et „Eesti Kirik Vene Kiriku rüpes sündinud“ ning kuidas „eesti õigeusu traditsioon“ on orgaaniline VÕK-ist. Sellest jäeldub, et rahvuslik-poliitilises diskursuses on kirik aktiivne jõud, kes aitab kujundada eesti rahva enesetaju.

3.2.4. Vene Õigeusu Kirik 2020. aastatel

Rahvuslik-poliitiline diskursus on Igor Prekupi artiklis kõige nõrgem, kuid üksikutes katkendites olemas. Artikli eesmärk on ümber lükata kiriku ja poliitika vahelised seosed. Selleteemalisi süüdistusi ilmestavad tekstiosad: „MPEÕK on nõukogude režiimi pärand, ühiskondlik-poliitiline anomaalia“, „Vene salateenistuste filiaalile, „Moskva käepikendusele“, „terroristliku riigi kasuks“. Esitatud ei ole autori seisukohad, vaid ühiskonnas levivad tõlgendused kiriku kohta. Diskursus toimib vastupidiselt, st et autor ei loo poliitilist kuvandit, vaid näitab, kuidas vastaspool kirikut poliitiliselt kujutab.

Metropoliit Eugeni artiklis on rahvuslik-poliitiline diskursus toetav ning lisab olukorrale konteksti, tekstis esinevad üksikud katkendid. Eugeni kirjutab identiteedist, riigist ja kiriku ühiskondlikust positsioonist. Konflikti on nimetatud kaudsena ning näidatud varasemalt rohkem riigiga seonduvana, kui see on tänapäeval: „Eesti õigeusu raskused olid 20. sajandil rohkem seotud riigipoliitikaga“. Sisult sarnane, kuid hinnangu annab lõik „toimus tollaste riigijuhtide aktiivsel osalusel ja pole ikka veel lõplikult ületatud“, mis viitab, et riik on olnud tugev mõjutaja ning mõjud kestavad tänaseni.

Väidetega kirikust, mida Igor Prekup ümber lükkab, käivad kaasas hinnangulised sõnad nagu „häbimärk“, „faktide valele interpretatsioonile“, „propagandistliku eesmärgi katteks“. Vastaspoole tegevuse hindamisega näitab autor lugejale MPEÕK-i süsteemset sildistamist, näiteks „Talle pannakse häbimärk külge“. Lugeja jaoks on loodud hinnang hoolimata sellest, milline on Prekupi viidatud artiklite sisu.

Süüdistatavat ehk teist osapoolt on metropoliit Eugeni nimetanud üldiselt ja distantseerivalt väljenditega „alusetuid süüdistusi“, „meie vastaste“, mille puhul pole aru

saada, kes seda väidab, kuid on loodud negatiivne kuvand. Lugeja jaoks määrab see, kuidas mõelda osapooltest. Sarnast lähenemist kasutab ka Prekup, kes kujutab vastaspoolt samuti ebamääraselt. On arusaamatu, kes kujutab MPEÕK-i valesti. Tegija peitub väljendite taga: „meedia ja sotsiaalsete võrgustike“, „mõne meediapersooni“.

VÕK on esitanud ennast passiivse ohvrina, kelle positsioon ja identiteet on ühiskonnas probleemsed, mida näitab lauseosa „olla võrdne teiste, sotsiaal-poliitilises teadvuses Venemaaga mitteseostatavate kristlike uskkondadega“, kus on ebamääraselt ja kaudselt nimetatud ka teised Eesti kristlikud usuorganisatsioonid. Aktiivset kaitsepositsiooni näitavad väljendid „põhjendada oma õigust eksisteerimisele“ ja „seista vastu valedele stereotüüpidele“, mille kõrval rõhutatakse vajadust „säilitada samas oma identiteet“. Kirikut kujutatakse organisatsioonina, kes teadlikult kujundab kogukonda ja tegeleb aktiivselt oma põhimõtete säilitamisega, mida ilmestab metafoor „vältida [...] kirikuteadvuse „getostumist““. MPEÕK on samaaegselt nii välise surve all olev kui ka oma säilitamise nimel tegutsev institutsioon.

Prekupi käsitles on kirik passiivne sildistamise objekt. Aktiivsus väljendub autori eesmärgis hinnangud ümber lükata. Sarnaselt on Metropoliit Eugeni loonud sõnastusega tausta, mis näitab lugejale, milline on olnud kiriku ühiskondlik positsioon, milline see on praegu ja kuidas VÕK seda hoiab. Rahvuslik-poliitiline diskursus ei kujunda otseselt konflikti, vaid esitab keskkonna, milles kiriku positsioon on kujunenud.

3.2.5. Diskursuse muutus ajas ja osapoolte võrdlus

Rahvuslik-poliitiline diskursus on 1990. aastate sõltumatutes käsitlustes arusaadav, kuid ei ole võrdselt esindatud. Artiklites tuuakse esile konflikt võimu ja rahvuslike suhete kaudu, mitte ainult kirikusisese küsimusena. Kiriku roll on laiemalt seotud eestlased-venelased vastandusega. 2020. aastatel on diskursus oluliselt tugevam ja selgemini välja joonistunud. Kui 1990. aastatel oli keskmiselt eesti ja vene koguduste vastandus, siis 2020. aastate artiklites seob sõltumatu osapool kiriku otseselt Venemaa ideoloogia ja vene maailma ideega. Ideoloogiline raam on 30 aastaga muutunud laiemaks ning autorid analüüsivad ka kiriku ühiskondlikku mõju.

VÕK-i esindajate rahvuslik-poliitiline lähenemine on 1990. aastate tekstides olemas, kuid selle roll on erinev. Osalt on lähenemine tugevalt emotsionaalne ning riigi tegevust kujutatakse vaenulikuna. Samuti on domineeriv arusaam, et jurisdiktsiooniline kuuluvus ja kiriklik järjepidevus on seotud rahvusliku identiteediga. 2020. aastate MPEÕK-i tekstides ei ole diskursus nii keskne kui sõltumatus meedias. Diskursuse roll on pigem vastureaktsioon süüdistustele, mis esitavad kirikut poliitilise institutsioonina ning selle kaudu ilmestada oma keerulist positsiooni ühiskonnas.

1990. aastatel vastanduvad peamiselt eesti ja vene kogudused, riik ja kirik ning rahvuslikud rühmad. 2020. aastate vastandus on laiem, hõlmates Venemaad, VÕK-i, vene maailma ideed, läänt ja Eesti ühiskonda. Diskursus on ajas muutunud selgemaks ja argumendid konkreetsemaks.

3.3. Julgeoleku diskursus

Üks peamisi diskursusi, mis artiklites samuti esile tuleb, on julgeoleku diskursus. Kirik on seotud riigi ja ühiskonna turvalisusega ning laiemalt põimuvad käsitluses riiklikud huvid, geopoliitika ja ideoloogiad. Sõnavara kattub tihti rahvuslik-poliitilise sõnavaraga, kuid selles diskursuses on kirik kujutatud kas ohuna või ohustatuna. Diskursust loovad ohtu, konflikti ja ebastabiilsust rõhutavad väljendid. Osapoolteks on peamiselt riik ja kirik ning argumendid on esitatud, et kaitsta või ümber lükata osapoolte rolle ja eesmäärke.

3.3.1. Sõltumatu meedia 1990. aastatel

Julgeoleku mõõde Jaan Kaplinski ja Urmas Klaasi artiklites on äärmiselt kaudne. Kaplinski nimetab õigeusu kirikut Venemaal *võimuinstitutsiooniks*, mis „käitub sellele vastavalt“. Selline sõnastus loob kirikust aktiivse tegutseja, kes osaleb riiklikes protsessides. Sarnast seost arendab edasi Urmas Klaas lausega „Kus asusid vene kirikud, seal pidi valitsema ka vene vaim ning võim“. Sõnastus näitab, et kiriku kultuuriline mõju on seotud poliitilise võimuga ning seeläbi on kaudselt seotud julgeolekuga.

3.3.2. Sõltumatu meedia 2020. aastatel

Kõige selgemalt on julgeoleku diskursus esitatud Urmas Viilma artiklis, kus VÕK-i on kujutatud otsese ohuna Eesti riigile, mida ilmestab visuaalselt hästi juba alapealkiri „Julgeolekuoht Eestile“. Omavahel seostatakse riik, religioon, ideoloogiad ja oht. Konflikti nimetab Viilma kui „Venemaa agressiooni“ ja „sõda Ukrainas“ ning esitab patriarh Kirilli määratluse „erioperatsioon“ „Püha sõda“. Tekstis on „Püha sõda“ järjepidevalt jutumärkides, tänu millele loob autor distantse väljendist ja seab nimetuse küsimuse alla.

Priit Rohtmetsa artiklis on diskursus samuti tugevalt esindatud ning on põimunud poliitilise diskursusega. Konflikti nimetab autor kui „Venemaa sõda Ukrainas“ ja „julgeolekuohtu“. Kujundlik on hinnang „jõhkrat sõda“ ning ideoloogilisi erinevusi osapoolte vahel näitab „metafüüsiline võitlus hea ja kurja [---] vahel“. Olulist rolli mängib sõna *imperialism*. Väljendid *imperiaalne kirik* ja *imperialistlik enesemõistmine* seovad kiriku riigi- ja julgeolekuküsimustega.

Viilma kasutab artiklis emotsionaalseid väljendeid: „hirmutavale ideoloogiale“, „imperialistlikku ambitsiooni“, „vägivaldset teostamist“. Ülesõnastus loob mulje, et VÕK-iga seonduv ei ole pelgalt usuküsimus, vaid probleem ulatub riigi tasandile. Keskne metafoor on „mürgiseeneniidistik“, mis kujutab *Vene maailma* ideede levikut kontrollimatu ja varjatud jõuna. MPEÕK-i orgaanilist sõltuvussuhet Moskvaga näitab „nabanöör on kinnitatud [---] Moskva poole“. Sarnased kujundid on „riiki riigis“, „mõjusfääris“, „venekeelses „mullis““, mis lihtsustavad lugejale kohati abstraktset ohtu ning ilmestavad teksti.

Analüütilisemat ja akadeemilisemat tooni hoiab Priit Rohtmets. Artiklis on üle- ja ümbersõnastus, paralleelselt toimivad kaks strateegiat, kus rõhutamine suurendab ohutunnet („jõhkrat sõda“, „imperialism, mis toidab praegust sõda“), kuid pehmenused hoiavad neutraalsust („VÕK-i mõjusfääri“, „Ukrainas toimuv“, „segaduste aja jätkumine“). Lisaks annab hinnangu vastaspoolest sõna *agressor*, mis on tugevalt seotud julgeolekuga. Väide „agressoriga avalikult läbi rääkides kogub agressor vaid jõudu“ näitab, et vastaspool kujutab endast ohtu, kellega pole võimalik võrdsel tasandil suhelda.

Meie–nemad eristus on Urmas Viilma artiklis väga selge. „Meie” saab diskursuses tõlgendada laiapõhjaliselt kui Eesti, eestlased, lääs: „meie – ja veel vähem ülejäänuid lääs“, „Meie poliitikud“. „Nemad” on nimeliselt *Venemaa* ja *VÕK*, aga ka laiemalt „vene rahva”, „venemeelne elanikkond”. Selline jaotus näitab selgeid osapooli ning on mõistetav, keda on mõeldud mõjutava osana. Lauseosaga „nad on Eesti jaoks ebamugavad” näitab autor otsekoheselt MPEÕK-i olukorda Eestis. Kasutatud on ka sõna „oma“ („oma liikmete turvalisuse ja tuleviku pärast”), millega kutsub Viilma Eesti kirikuid ja kristlasi tuleviku pärast palvetama.

Priit Rohtmets on meie-nemad ajaloolist vastandust näidanud „eurooplane“ ja „venelased“ vahel. Viilmaga sarnane on väljend „me lääne maailmas“, millega on loodud arusaadav, kollektiivne identiteet. Vastandumisega tekib raamistik, kus „meie“ on lääs koos demokraatia ja rahvusriikidega, „nemad“ viitab Venemaale ja VÕK-ile kui imperialismi kandjatele. Vastandus lihtsustab lugeja jaoks ideoloogilist kokkupõrget.

Mõlema artikli autorid kujutavad tegijat arusaadavalt, ega jäta seda anonüümseks. Viilma tekstis näitavad kiriku aktiivsust: „Vene Õigeusu Kiriku propageeritud „Vene maailma” ideest”, „Kirilli [---] autoriteetset mõju”. Rohtmetsa näited kattuvad suuresti Viilmaga: „Vene Õigeusu Kirik üritab [---] propageerida”, „Vene võimude lõppeesmärgiga [---] on nad päri” ja „VÕK [---] kasutas organisatsiooni [---] mõjutustegevuseks”. VÕK-i ja Venemaa poliitilised eesmärgid on omavahel pandud seosesse ning neid ei esitata neutraalsena. Kirik on kujutatud kui organiseeritud ja autoriteetne institutsioon. Viilma kirjeldab MPEÕK-i ka passiivsena: „jätud omapäi”, „Eesti jaoks ebamugavad ja võõrad”, „vaikivale kirikule [---] saatuslikuks”. Passiivsus ei tähenda kiriku süütust, vaid võib viidata teadlikule tegevusetusele või strateegilisele vaikimisele.

3.3.3. Vene Õigeusu Kirik 1990. aastatel

Tugevamalt on diskursus esile toodud Dimitri Klenski artiklis, kus konflikt esitatakse otseselt Eesti riigi tulevikku puudutava küsimusena: „Päästes Eesti Õigeusu Kiriku, päästame me Eesti!”. Sõnavaras esinevad ohule ja kriisile viitavad väljendid nagu „Eesti saatus”, „meie väikeses ja hapras riigis”. Ülesõnastust ilmestab metafoor „tuleb [---]

helistada kõiki kelli“ ja retoorilised küsimused, näiteks: „Kas nad mõistavad, et otsustavad kogu Eesti saatuse üle?“. Selline sõnastus loob dramatiseeritud ja emotsionaalse pildi, mis soosib lugejat autoriga nõustuma.

Klenski artiklis on „meie“ omistatud Eesti ühiskonnale „meie Eesti“, „päästame me Eesti!“, kuid sellele vastanduv „nemad“ viitab ebamääraselt valitsusasutustele, mida näitavad väljendid „Kas nad mõistavad“ ja „võimud“. Tegija on konfliktis selgelt riik. Kirikut on Klenski kujutanud järjepidevalt passiivse ohvrina, kes on ohus ja „ainus ühiskondlik struktuur“. Rõhutatud on kiriku olulisust sidususe ja ühtsuse hoidjana ühiskonnas.

Preester Juvenalius Kaarma tekstis on julgeoleku diskursus kaudne ning tekst viitab pigem sotsiaalsele pingele kui otsesele julgeolekuohule. Kasutatud on väljendeid *materiaalne surve, kriitiline olukord, tupik ja kaotada õigused*. Vastutav tegija selles diskursuses on selgelt *Siseministeeriumi Usuasjade Talitus*, kelle tõttu on olukord eskaleerinud. VÕK-iga ühenduses olijad esitavad ennast kui surve all olevat kogukonda, kelle suhtes on tekitatud sotsiaalne ebastabiilsus.

3.3.4. Vene Õigeusu Kirik 2020. aastatel

Kuna Igor Prekupi artikli peamine eesmärk on lükata ümber süüdistused, siis on välja toodud julgeolekut puudutavad väited, kuid need ei esinda autori enda seisukohti. Väljenditega „kujutab ohtu riigi julgeolekule“ ja „Vene salateenistuste filiaalile, „Moskva käepikendusele““ näitab autor, kuidas MPEÕK-i kujutatakse. Autor esitab vastuväited iroonilises võtmes: „Muidugi, ausa ajakirjandusega tegeleda on raskem“, „Lihtsam on artiklist artiklisse sisse tuua mõtet“. Iroonia abil vähendab Prekup vastaspoole hinnangute tähtsust ning väidab kaudselt, et MPEÕK ei kujuta reaalselt ohtu.

Metropoliit Eugeni artiklis on ohuks kiriku ühtsuse püsijäämine ning tuli on enamat kui lihtsalt vaidlus osapoolte vahel. Konflikti ei ole otseselt nimetatud julgeolekuohuks, kuid väljendid viitavad võimalikule kiriku sisemisele lagunemisele. Kasutatud on mõisteid *kirikulõhe, lahkulöömine, skisma*, mis näitavad lisaks kanoonilisusele kiriku kui süsteemi lõhenemist. Sõnade järjepidev kordamine rõhutab vaidluse tõsidust. Lisaks on diskursust raamiv sõna *patt*, mis visualiseerib ohu levikut.

UÕK iseseisvumist tsiteeritakse püha Johannes Kuldsuu sõnadega, kui tegu, mida „ei saa isegi märtri verega maha pesta“. Konfliktile on antud tugev religioosne hinnang, nimetades seda kui „raske patt“. Autor rõhutab, et tegemist on enam kui seaduserikkumisega: „Lahkulöömine pole lihtsalt distsipliini rikkumine“. VÕK on oma vastureaktsiooni ja kanoonilisi karistusi kirjeldanud kui: „need pole lihtsalt distsiplinaarmed sarnaselt ilmalikele karistustele“. Situatsioon on kujutatud kui suurim oht kiriku olemusele ning kaudselt on viidatud võimalikule karistusele.

Eugeni on rõhutanud kiriku päästmist metafooriga „kirikulõhe ületamine“, mis esitab konflikti kui takistust. Eriti tugev on kujund „päästvat kitsast marsruuti“, millega ilmestab metropoliit, et kõrvalekalded on kirikule ohuks. Metafoorid lihtsustavad teoloogilisi argumente ning lugejale tõestatakse kiriku päästmise olulisust. Meie-nemad vastandus on arusaadav, kuid esineb harva. „Meie“ all on mõeldud kirikut kui ohustatud tervikut („Kogumaapealne“) ja „nad“ on konflikti põhjustajad. Tegija on sageli ebamäärane: „toob kasu ainult usu hävitajale“. Näitega viidatakse vastaspoolele, kuid puudub täpsustus, kes tegutseb. „Tõenäoliselt tegid nad seda“ väljendiga on autor mõelnud konkreetseid isikuid, kuid on jätnud nimed nimetamata. Teist osapoolt nimetatakse distantseerivalt, seostades neid ohuga: *lahkulööja*, *skismaatikud*, *kirikulõhe pooldajad*. Lisaks lükatakse tagasi süüdistused kiriku suunas: „Kes iganes mida ka ei väidaks, kuid õigeusk pole kunagi olnud Baltimaades assimileerimise vahend.“, mis näitab, et kirik esitab end pigem ohustatuna kui ohtu kujutavana.

3.4.5. Diskursuse muutus ajas ja osapoolte võrdlus

Julgeoleku diskursus esineb tekstides kahel ajastul erinevalt. 1990. aastate artiklites on diskursus esitatud kaudselt ning on seotud üldiste pingetega ühiskonnas, riigis ja kirikus. Sõltumatud autorid seovad kiriku võimu ja riigiga, kuid ei esita kirikut ega Venemaad otsese julgeolekuohuna. Seevastu 2022. aastal muutub julgeoleku diskursus palju tugevamaks, õigeusu kirikut seostatakse otsese ohuna Eesti riigile. Seosed kiriku, riigi ja välispoliitika vahel on otsesed. Sõltumatu meedia esitab VÕKi alla kuuluvat MPEÕK-i võimaliku mõjutusvahendi ja riskina.

VÕK-i Eesti piiskopkond kujutab 1990. aastate kirikut ohu all oleva struktuurina. Kiriku positsioon on seostatud riigi tegevusega, millest tulenevalt on küsimuse all ka hilisem Eesti riigi tulevik. Lisaks rõhutatakse riigipoolset survet ja õiguste piiramist. Sarnaselt 1990. aastatele kujutab ka MPEÕK ennast ohustatud poolena. Diskursuses lükatakse ümber süüdistused, mis kiriku kohta levivad ning MPEÕK ei esita ennast reaalse ohuna. Ohuna nähakse kiriku sisemise ühtsuse püsimajäämist, mida on võimendanud jurisdiktsioonide vahelised konfliktid ja muutused õigeusu maailmas.

Julgeoleku diskursuses kujuneb selge vastandus. Avalikkus näeb kirikut võimaliku ohuna, kuid kirik esitab end ohustatuna. Diskursuses ei ole kirik ainult potentsiaalne oht, vaid käsitus näitab ka vastandlikke arusaamu kiriku rollist ja seostest poliitikaga.

3.4. Moraalne ja religioosne diskursus

Viimane diskursus, mis kujundab kirikut ja sellega seonduvat narratiivi, on moraalne ja religioosne diskursus. Konflikti käsitletakse väärtuste, moraalsete hinnangute ja teoloogiliste arutluskäikude kaudu. Sõltumatud autorid hindavad kiriku ühiskondlikku rolli ja seost poliitikaga. VÕK/MPEÕK tekstides on diskursus seotud kiriku õpetuse ja pühadusega. Väljendid rõhutavad pattu, puhtust, rahu, õigust ja moraalset eksimust, mis suunavad lugejat tõlgendama mõlema ajaperioodi konflikte kui väärtustega seotud probleeme.

3.4.1. Avalik meedia 1990. aastatel

Moraalset ja religioosset diskursust on edasi andnud ainult Jaan Kaplinski, kes ei nimeta konflikti religioosseks, kuid esitab kiriku sügavama rolli. Võrreldes teiste diskursustega kujunevad tekstis mitmed vastandused. Religioon vs. poliitika, rahu vs. rahutus, vaimne sügavus vs. maine elu. Seda ilmestavad „rahusõnum“, „rahutus ja kirk väliste asjade järele“, „rahutul ja agressiivsel ajal“, „Teoloogiliselt poolelt on oluline“.

Urmas Klaasi ajaloolises ülevaates on üksikud hinnangud. Konflikti lahendust annab ta edasi arvamusega „Probleemi lahendamine nõuab äärmist delikaatsust.“, mis ilmestab, et VÕK-i Eesti Piiskopkonna hüve ei saa samuti seadusandluses ignoreerida.

Kaplinski tekstis väljendub ülesõnastus kujundlikkuses: „sisemise sügava rahu traditsiooni“, „äretut sügavust (või kõrgust)“, „saama osa Jumala ebamaisest valgusest“. Sellised kirjeldused näitavad lugejale religioosete kogemuste intensiivsust ning mida õigeusk sügavamalt taotleb. Ümbersõnastusega viitab autor, et kirik on eemaldunud oma vaimsest ideaalist („rahutus ja kirk väliste asjade järele“). Kaplinski esitab artiklis kriitikat metafooride, mitte süüdistuste kaudu.

Õigeusku kirjeldatakse väljenditega: „müstiline religioon“, „rahusõnum“. Kujutatud on kirik kui rahu ja vaimseuse kandja. Kaplinski kirjutamise laad annab tekstile intellektuaalse ja arutleva tooni.

3.4.2. Avalik meedia 2020. aastatel

Konflikti kirjeldamisel kasutab Urmas Viilma tugevalt hinnangulist keelt. Väljendid „hirmutavale ideoloogiale“, „kurjakuulutavale avaldusele“ ja „vägivaldset teostamist“ suunavad lugejat nägema konflikti mitte ainult poliitilise, vaid ka eetilise probleemina. Väljend „püha sõda“ on esitatud pidevalt jutumärkides, mis näitab autori kriitilist suhtumist ning distantseerumist vastaspoole kasutatud mõistest.

Priit Rohtmets juhib artiklis tähelepanu sellele, kuidas VÕK-i juht Kirill nimetab konflikti („metafüüsiline võitlus hea ja kurja vahel“). Dualism rõhutab, et poliitilise olukorra keskmes on moraalne tõlgendus, kuigi Rohtmets ise käsitleb olukorda siiski julgeoleku- ja poliitilise sündmusena. Väljend „kristliku imperialismi“ seob kiriku tegevuse ajaloolise ja religioosse tõlgendusega ning autor näitab sellega sõja ideoloogilist tausta.

Religioosne mõõde tuleb Viilmal esile eelkõige sõja õigustuste lahtimõtestamisel. Näiteks kirjutab autor, et „Vene inimese jaoks on patriarh Kirill pühakulaadne vaimne (ja poliitiline) autoriteet“, mis kujutab religiooni vahendina ideoloogia õigustamiseks. Religioosne keel ja autoriteet annavad poliitilistele sõnumitele usaldusväärse. Sama nähtust kirjeldatakse mitme tugeva hinnangulise väljendiga: „agressiooni“, „vägivaldset

teostamist“ ja „imperialistlikku ambitsiooni“. Korduv ja rõhutatud sõnakasutus võimendab sõnumit ning näitab autori selget hoiakut.

Diskursuses rõhutab Rohtmets VÕK-i religioosset ühtsust: „selles ühtsuses“, „toimised ühe ülemaailmse õigeusu kirikuna“, „Raske [---] kõneleda [---] ühest tervikust.“. Lagunemist ei kujuta kirikuloolane pelgalt organisatsioonilise või kanoonilise probleemina, vaid selle tõttu kannatab religioosne kord ja harmoonia. „Õigeusu kiriku kontekstis on side ajalooga elav läbi apostelliku püha pärimuse“, mis näitab, et kiriku olemuse määrab suuresti tema side ajalooga. Universaalsust näitab viide apostel Pauluse sõnadele: „kirikus pole ei juuti ega kreeklast, vaid kõik on üks Jeesuses Kristuses“. Samuti kirjeldatakse kirikut kui *paljurahvuselist*, mis religiooselt viitab universaalsusele, kuid VÕK-i seisukohast tõlgendatakse selle kaudu kiriku imperiaalset eesmärki.

Meie-nemad vastandus on Viilma artiklis moraalne. „Meie“ on need, kelle jaoks selline ideoloogia „kõlab [---] õõvastavalt“ ja kes peaksid „sügavalt muretsema ja lakkamata palvetama“. „Nemad“ on need, kes seda ideoloogiat loovad, toetavad või levitavad. Nii ei jagune osapooled ainult poliitiliselt, vaid ka moraalselt õigeks ja valeks. Selline vastandus suunab ka lugejat kindlat seisukohta võtma.

Priit Rohtmets võimendab hinnangulise keele abil konflikti tähtsust: „jõhkrat sõda“, „mandunud [---] väärtusmaailm“. Meie-nemad eristus kattub artiklis teiste diskursustega („me lääne maailmas“ ja „Vene maailma“), kuid selles käsitluses on vastakuti pandud kaks moraalselt erinevat kultuuriruumi.

Õigeusu kirikut kujutab Urmas Viilma mitmetasandiliselt. Ühelt poolt on see aktiivne ideoloogiline tegija, kes on seotud *Vene maailma* idee levitamise ja poliitiliste eesmärkidega. Teiselt poolt esineb kirik passiivsena (*vaikiv kirik*), kelle tegevusetus on samuti hinnanguline. See tähendab, et kirikut ei kujutata ohvrina, vaid institutsioonina, kellel on moraalne vastutus. Moraalne ja religioosne diskursus tugevdab Viilma artiklis teisi diskursusi ning muudab seisukohad lugeja jaoks veenvamaks.

VÕK-i kujutab Rohtmets aktiivse tegijana, kes „üritab [---] propageerida“ ning moraalne hinnang on antud ka üksikisikuliselt („Jevgeni hämamine“). Selline sõnastus tekitab küsimuse juhi usaldusväärsusest. Passiivne on väljend „Kirik käriseb mitmest

küljest“. Ebakindlust õigeusu kiriku tuleviku suhtes ilmestavad lauseosad „on praegu raske ennustada“ ja „väga raske on öelda“. Umbisikulised väljendid ei toeta otseselt moraalset ja religioosset diskursust, kuid näitavad ebakindlust õigeusu kiriku tuleviku ja ühtsuse suhtes.

3.4.3. Vene Õigeusu Kirik 1990. aastatel

Moraalne ja religioosne diskursus avaldub autorite tekstides ebaühtlaselt. Dimitri Klenski artiklis ilmneb see riigi tegevusele antud hinnangutes, kus on kasutatud väljendeid „küünilist või ebamoraalset“ ja „avalikult Jumalat teotada“. Riigi sekkumine konflikti on lubamatu nii poliitiliselt kui moraalselt ja religiooselt.

Kuigi preester Juvenalius Kaarma kasutab enim ajaloo ja juriidilisusega seotud sõnavara, domineerib moraalne ja religioosne diskursus, mille kaudu on esitatud kogu argumentatsioon. VÕK-i seisukohast on konflikti kirjeldatud kaudselt: „Õigeusu Kiriku õpetuse puhtuse säilimist“ ja *südametunnistusvabaduse seadmine materiaalse surve alla*. Samatähenduslikud väljendid on *kanoonilised normid*, *õpetuslikud alused*, *kirikukaanonitest hoolivad õigeusklikud*, mis kujundavad moraalset arusaama. Metafoor *õpetuse puhtus* viitab VÕK-i õpetuse õigsusele ja loob lugeja jaoks varjatud vastanduse – puhas vs. rikutud. Väljendid annavad selge standardi, mille alusel hinnata autori esitatud seisukohti. VÕK-i alluvust mitte tunnistavaid õigeusklikke on nimetanud Juvenalius distantseeruvalt kui *äärmuslikku suunda*, mis annab vastaspoolele moraalse hinnangu.

Kirik on moraalsete seisukohtade esitamises aktiivne, mida Juvenalius näitab väljendiga „need õigeusklikud, kes soovivad jääda kindlaks“. Näide ilmestab ka „meie“ kujutamist. Lisaks näitab osalist EAÕK-i aktiivsust „staatust püütakse taastada [...] kooskõlas Õigeusu Kiriku kaanonitega“. Samas on Juvenaliuse kirik ka passiivne ning kannataja rollis, mida ilmestavad lauseosad „jäädes seejuures ilma õigusjärglusest“ ning „ei soovi minna vastuollu seadusliku piiskopiga“. Selline kahetine kujutus kirikust näitab, et kirik on põhimõtetes järjekindel, kuid väliselt piiratud ning sunnitud kompromissidele.

3.4.4. Vene Õigeusu Kirik 2020. aastatel

Igor Prekup esitab oma ideed läbi moraalsete hinnangute ning aitab lugejal mõista, mis on MPEÕK-i seisukoht. Artiklis kritiseeritakse vastaspoolt: „valele interpretatsioonile“, „propagandaga“, „solvanguid“, „insinuatsioonid“, „läbinisti valelikud“. Lugeja suunatakse tajuma olukorda kriitiliselt. Täpsustused „segatud tõega“ ja „üksikute eranditega“, näitavad, et vastaspoole argumendid sisaldavad ka tõde. Argumendid muutuvad lugeja jaoks usutavamaks, kui vastaspoole arvamust ei ole täielikult eitatud. Siiski ei kirjuta Prekup, mida on esitatud tõeselt.

Metropoliit Eugeni on artiklis kirjeldatud kanoonilisele vaidlusele andnud tugeva vaimse ja hinnangulise mõõtme. Diskursus näitab sügavat usulist probleemi, ehk küsimust sellest, mis on teoloogiliselt õige ja miks on kõrvalekalldumine patt. UÕK-ga seotud sündmustele antakse tugev moraalne hinnang, sest autor kirjutab, et tegu on patuga, mida „ei saa isegi märtri verega maha pesta“. Sarnase tähendusega on ka laused „Lahkulöömine pole lihtsalt distsipliini rikkumine“ ja „need pole lihtsalt distsiplinaarmed sarnaselt ilmalikele karistustele“. Nii eristab Eugeni religioosset sfääri ilmalikust maailmast.

Prekupi artiklit kujundab enim mõistujutt mesilasest ja kärbses, mis on tekstis keskne metafoor. Mesilane räägib *lilledest, nektarist ja tolmeldamisest*. Kärbes aga *ekskrementide hunnikutest ja lagunevast korjusest*. Autor rõhutab, et kärbes küll näeb tegelikult olemasolevat, kuid „vääras ometi tõde, sest tema sõnastuses koosnes aas täielikult sellest“. Tegemist on moraalse aruteluga – tõde ei seisne ainult negatiivse märkamises, vaid selles, kuidas mõista terviku olemust. Nii asetatakse vastaspool kärbse rolli, sest nende pilk on valikuline. Autor lükkab ümber kriitika sisu ilma kõiki üksikjuhtumeid läbi analüüsimata. Metafoor jätkub mõttes, et kirikus võib olla „„elutegevuse jäätmeid““, kuid see ei määra kiriku olemust. Olulised on laused „Aga kiriku olemus sellest ei muutu. Sama kehtib ka iga kohaliku kiriku puhul.“. Sellega tunnistab autor küll probleemide võimalikkust, kuid kiriku tõeline olemus jääb neist kõrgemale.

Metropoliit Eugeni kujundab diskursust väljenditega *eklesioloogilise mõtlemise puudulikkus, kirikuteadvuse hägustumine, kirikuhäirete sügavad põhjused*, mis näitavad, et konflikti sügavam tuum on autori jaoks seotud vale mõtlemise ja olulise

mittemõistmisega. „Meie“ on need, kes mõistavad õigesti kiriku õpetust. Vastanduv „nemad“ on kujutatud väljenditega „eksinud“, „lahkulööja“, „skismaatikuid“. Metropoliit rõhutab rasvases kirjas: „Vastupidi, see, kes võtab vastu lahkulööja, [...] lööb ta ka ise lahku.“ Autor näitab, et eksimus levib ja puudutab ka neid, kes seda õigustavad. Eksijateks on selgelt UÕK ja Konstantinoopoli oikumeeniline patriarhaat ning nende toetajad, „kes lasknud ennast ahvatleda [...] struktuuri näilisest „legitiimsusest““. Hoiatus on esitatud ka nende suhtes, kes lahkulöömist pooldavad.

Kirik on Prekupi kujutluses nii püha kui ka haavatav. Püha, kuna kirikus „viibib Püha Vaim“, kuid haavatav, sest kujutlus on ajakirjanduses moonutatud. *Püha vaim* näitab, mis religioon on, mitte ei arutle selle üle, mida kirik teeb või ei tee. Kiriku pühaduse rõhutamine muudab meedias ringlevad lähenemised ebaoluliseks, sest „kiriku olemus sellest ei muutu“. Lisaks kasutab Prekup sõnu „mitmekesine“ ja „ühendus, mis koosneb erinevatest inimestest“.

Eugeni toetab oma seisukohtades pidevalt teistele teoloogidele ja kirikuisadele. Tekstis on mainitud *püha Johannes Kuldsuu, Kartaago Kyprianos, Georgi Florovski, V. Losski, ülempreester Liveri Voronov, püha Jeruusalemma Kyrillos, piiskopmärtner Ignatius Theophorus ja püha Maximus*. Eugeni sobitab kokku ja seob oma hinnangud kirikuisade ja teoloogide õpetusega. Nii saab moraalne hinnang tugevama kaalu, sest lugejale näidatakse, et see ei ole mitte üksnes tänapäevane vaade, vaid pühade isade autoriteetne arusaam.

Kiriku universaalsust kirjeldab Eugeni teoloogiliste terminitega „katooline“ ja „kogulikkus“, ehk kogu kirikut puudutav või seda hõlmav. Kiriku katoolsus on selgitatud kui „õnnistusrikkuse täielikkus“ ja „tõe terviklikkus (mittemoonutatus)“. Positiivse kujutluse loovad ka *ühtse Püha Koguliku ja Apostliku Kirikuna*, „Kristuse ihu“ ja „jumalik-inimlik organism“, mis kujutavad VÕK-i kui püha ühtsuse kandjat.

3.4.5. Diskursuse muutus ajas ja osapoolte võrdlus

Moraalne ja religioosne diskursus kannab mõlemas ajastus erinevat eesmärki. 1990. aastate sõltumatus meedias tuleb see esile peamiselt kiriku vaimse ideaali ja maise elu vastandamises, kuid see ei ole domineeriv käsitlus. 2020. aastatel muutub moraalne ja

religioosne tõlgendus avalikus meedias märgatavalt kesksamaks. Konflikt ei ole enam ainult poliitiline ja institutsionaalne probleem, vaid ka eetiline küsimus. Sõltumatu meedia autorid kujutavad kirikut moraalse vastutuse kandjana ning diskursust kasutatakse üha enam, et hinnata tema ühiskondlikku rolli.

1990. aastate VÕK-i esindavates seisukohtades on diskursus selgemalt olemas. Osalt mõistetakse riigi tegvust hukka, kuid oluline on ka õpetuse puhtus ja kaanonitele truuks jäämine. VÕK-i tekstides on diskursus seotud õige õpetuse ja kirikliku korra kaitsmisega. MPEÕK-i perspektiivist muutuvad moraalsed ja religioossed ideed 2020. aastatel sisemiselt selgemaks. Kui esialgu rõhutati eelkõige õpetuslikku puhtust ja kiriklikku järjepidevust, siis 2022. ja 2023. aasta artikkelites seotakse diskursus otseselt teoloogiliste ja kiriku olemust puudutavate küsimustega. Moraalse diskursuse roll on näidata, kes on kirikust õigesti aru saanud ja kes mitte ning ei käsitle, milline kirik peaks olema.

Aja jooksul muutub diskursus nii sõltumatus meedias kui ka kiriku enda tekstides domineerivamaks ja kannab edasi selgemat hinnangut. Siiski jääb selle eesmärk osapooliti erinevaks: avalikus meedias aitab see hinnata kiriku mõju, kuid kiriku enda tekstides õigustada oma positsiooni.

4. Järeldused

Millist õigeusu narratiivi esitab mõlemal ajaperioodil VÕK/MPEÕK ning kuidas on see muutunud?

Analüüsis selgus, et peamine narratiiv, mida VÕK 1990. aastatel ja MPEÕK 2020. aastatel esitab, on läbivalt vene maailma idee, mis on tugevamalt esile tulnud läbi kanoonilise ja ajaloolise õiguse diskursuse. Eesti õigeusu side Moskvaga on esitatud loomuliku ja ajaloolise ühendusena, mille keskne märksõna on kanoonilisus. Sellest tulenevalt on kiriku positsiooni ebaõiglaselt rünnatud ning kirik peab ohvrina oma õiguseid kaitsma. Esitatud narratiiv ei ole VÕK-i perspektiivist poliitiline, vaid kirikusisene, sest konflikti on nimetatud kui *kirikulõhe* ja *olukord*.

Alates 2022. aastast on MPEÕK-i esitatud kanoonilisuse idee korrapärasem ning selgema argumendina välja toodud. Ajalugu on esitatud kui vaidlustamatu fakt, milles lükatakse ümber vastaste *ajaloolised moonutused*. Kirikust loodud eksliku kuvandi tõttu on nende kaitsepositsioon tugevam ja aktiivsem. Siiski ei seo MPEÕK end enda sõnul poliitikaga, vaid läbivalt on fookuses kirik kui religioosne institutsioon.

Narratiivi sisu, mida MPEÕK endast 30 aasta jooksul on rääkinud, ei ole muutunud. Muutunud on autorite rõhuasetused. 1990. aastate konfliktis oli kirik ennast õigustav ja selgitav, kuid 2020. aastatel on lähenemine muutunud kaitsvamaks ning on loodud selgem ja konkreetsem vastandus teistest avalikus meedias esinevatest arvamustest.

Kuidas konstrueeritakse ja eristatakse tekstides „meie“ ja „nemad“ gruppe?

Tekstides konstrueeritakse meie-nemad gruppe ajaliselt ja osapoolte kaupa erinevalt. Kuna 1990. aastate konflikt oli kujunemisjärgus ning ka osapoolte jaoks ebamääraselt sõnastatud, siis kajastub see ka meie-nemad eristuses. VÕK-i huve esindavad autorid on umbisikulise ja üldistava keelega jätnud ebamääraseks, keda „meie“ ja „nemad“ all mõeldakse. Vastandus esineb nende vahel, kes peavad ainuõigeks VÕK-i jurisdiktsiooni („meie“) ning need, kes pooldavad Siseministeeriumi otsuseid ja Konstantinoopoli oikumeenilise patriarhaadi 1923–1941 aastatel kehtinud autonoomiat („nemad“). Kuigi

vastandus on arusaadav, ei ole see artiklites otsesõnu välja öeldud. 2020. aastate tekstides on MPEÕK-i loodud eristus selgelt konstrueeritud, kus „meie“ on terviklik ja ühtne kogukond. „Nemad“ on jätkuvalt üldistatud ja sageli nimetamata, kuid nende suhtes antakse hinnanguline mõõde. Eristus on konstrueeritud läbi moraalse diskursuse, kus konflikt esitatakse väärtuste põrkumisena.

Sõltumatute autorite meie-nemad kasutus ei ole 1990. aastatel domineeriv. Otseselt on välja toodud eestlased vs. venelased eristus, mis loob vastanduse rahvuslike identiteetide vahel. 2022–2024 vahemikus on sõltumatu meedia artiklites vastandus selgem. Kujutatud on erisust ideoloogiliste ja geopoliitiliste ideede vahel. „Meie“ on esitatud kui lääs ja demokraatlik ühiskond, seevastu „nemad“ on Venemaa koos oma imperialistliku pärandiga. Esile on toodud ka sõda ja julgeolekut puudutav aspekt, milles kirik ei ole neutraalne osapool.

Kuidas erineb VÕK/MPEÕK-i loodud kuvand sõltumatu osapoole loodud kuvandist?

Kuvand, mille on loonud endast VÕK ja selle piiskopkond Eestis 30 aasta jooksul, kujutab kirikut kui kanooniliselt õiguspärast, sügavalt juurdunud ja ajaloolise järjepidevusega institutsiooni, tänu kellele on Eesti pinnal õigeusk. Kirik on selgete reeglite ja hierarhiaga ühendus, mis põhineb traditsioonidel. MPEÕK ei ole seotud poliitikaga, vaid on poliitiliste tegevuste tulemusel ohver, kes peab oma positsiooni õigustama ja seisma vastu stereotüüpidele.

Sõltumatu meedia loodud kuvand on 30 aasta jooksul muutunud. Esialgselt oli kirik esitatud religioosse institutsioonina, kellele omistati ka kaudsed seosed poliitilise võimu ja rahvuslike identiteetide kujunemisega. Aja jooksul on kuvand muutunud kiriku suhtes kriitilisemaks, kuna sellele lisanduvad MPEÕK-i ideoloogilised ja poliitilised seosed vene maailma ideega. Kirik on osa laiemast julgeolekuprobleemist, mille tõttu ei kujutata teda enam neutraalse religioosse ühendusena.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöös „Diskursusanalüüs Vene Õigeusu Kirikust ja selle kuvandist Eesti meedias perioodidel 1993–1996 ja 2022–2024“ selgitasin, millise kuvandi loovad meediatekstides endast Vene Õigeusu Kirik ja Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik ning kuidas on kirikut kujutanud sõltumatu ajakirjandus. Kuvandi muutust uurisin läbi kriitilise diskursusanalüüsi meetodi, otsides süstemaatiliselt ja analüüsiküsimustest lähtuvalt artiklitest mustreid ja kordusi. Analüüsis jaotus artiklitest välja neli peamist diskursust, mis suuremal või vähemal määral esinesid kõikides tekstides. Nendeks olid kanooniline ja ajalooline õigus, rahvuslik-poliitiline, julgeoleku ning moraalne ja religioosne diskursus. Iga diskursust lõpetas ülevaade, kus teksti tasandil mustrid sidusin ühiskondlike suhetega, et näidata, millised eesmärged tekst kannab.

Tulemustest selgus, et VÕK esitab endast järjepidevalt narratiivi, mille keskmes on ajalooline järjepidevus, kanoonilisus ja traditsioonid. Narratiivi sisu, mida võib nimetada vene maailma ideeks, 30 aasta jooksul ei ole muutunud, kuid esitusviis on argumenteerivam ja ideid kaitsvam.

VÕK on „meie“ all kujutanud kanooniliselt õiget institutsiooni, kelle Eestis tegutsev organisatsioon ainuõiguslikult allub VÕK-i jurisdiktsioonile. 30 aasta jooksul on vastandus arusaadav, kuid alates 2022. aastast selgemalt sõnastatud. Sõltumatu meedia on seevastu vastandanud kultuuriruumi, milles 1990. aastatel vastandusid pealiskaudsemalt eestlane vs. venelane, kuid perioodil 2022–2024 on ideoloogiline eristus „meie“ kui lääs ja demokraatia ning „nemad“ kui Venemaa ja vene maailma idee levitajad.

VÕK-i enesekuvand rõhutab ajalugu ning sügavate traditsioonide hoidja rolli Eesti pinnal. Kirik esitab end selge struktuuri ja ühiskonnas päästmist vajavana, kes on segatud meedia ja seadusandluse tulemusel poliitikasse. Seevastu sõltumatud seisukohad on kritiseerinud kiriku väidetavat neutraalsust ning 2020. aastatel loonud religiooni ja poliitiliste ideoloogiate vahel selge seose.

Uurimus näitab, et Vene Õigeusu Kiriku kuvand Eesti meedias ei ole ainult religioosne, vaid tekstides põimuvad kultuurilised, poliitilised ja identiteediga seotud ideed. Enim esinenud diskursused, milles kirikut kujutatakse, näitavad VÕK-i pikaajalist

positsiooni lugejate väärtuste kujundamisel. Kiriku enesekuvand on 30 aasta jooksul püsinud stabiilne, muutunud on tõlgendus kiriku rollist.

Järgneva käsitlusena saaks analoogselt käesolevale tööle keskenduda ka EAÕK-i narratiividele ning kaardistada põhjalikumalt, kuidas suhestub riik EAÕK-i ja MPEÕK-i (EKÕK) ideedega. Huvitava vaatenurga annaks lisaks artiklitele ka institutsioonide ja riigi-kiriku vahelised kirjavahetused ning raportid.

Kasutatud allikad

- Daniel. 2025. „Piiskop Daniel: dialoog vastasseisu asemel“. *Eesti Rahvusringhääling*, 26. september. <https://www.err.ee/1609813149/piiskop-daniel-dialoog-vastasseisu-aseasel>. Vaadatud 26. aprill 2026.
- Eugeni. 2022. „Eesti õigeusu lähiajaloo õppetundide lahtimõtestamine“. *Православный собеседник*, jaanuar. <https://ru.orthodox.ee/media/2023/01/ps-01-2022-special.pdf>. Vaadatud 03. mai 2026.
- Fairclough, Norman. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Hjelm, Titus. 2016. “Theory and Method in Critical Discursive Study of Religion: An Outline.” *Making religion: theory and practice in the discursive study of religion*, toimetanud Frans Wijsen ja Kocku von Stuckrad, 15-34. Boston: Brill.
- Kaarma, Juvenalius. 1994. „Loodame jõuda üksteisemõistmisele“, Ettekanne kiriklike maailmaorganisatsioonide oikumeenilisel teabekoosolekul. *s.l.*, 9. märts.
- Kalmus, Veronika. 2015. *Diskursusanalüüs*. <https://samm.ut.ee/diskursusanalyys/>. Vaadatud 30. aprill 2026.
- Kamenik, Toivo, toimetanud. 2004. *Kaitsepolitsei aastaraamat 2003*. Tallinn: Kaitsepolitseiamet.
- Kaplinski, Jaan. 1995. „Rahu või sõja kirik“. *Sõnumileht*, 28. detsember 1995,
- Kilp, Alar, ja Jerry G. Pankhurst. 2022. “Soft, Sharp, and Evil Power: The Russian Orthodox Church in the Russian Invasion of Ukraine.” *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 42 (5). <https://doi.org/10.55221/2693-2148.2361>.
- Kilp, Alar, ja Jerry G. Pankhurst. 2024. “Serving Caesar to Serve God: Russian Orthodoxy and the Construction of the Narrative of Russia in a Time of War.” *Annual Review of the Sociology of Religion*, toimetanud Olga Breskaya ja Siniša Zrinščak, 167-192. DOI:10.1163/9789004713802_009.
- Klaas, Urmas. 1993. „Kas Eesti Apostliku Õigeusu Kirik lõheneb?“ *Postimees*, 22. september.

- Klemm, Jürgen, toimetanud. 2023. *Kaitsepolitsei aastaraamat 2022-2023*. Kaitsepolitseiamet.
- Klenski, Dimitri. 1993. „И на Бога навалились”. *Molodjož Estonii*, 7 september.
- Moberg, Marcus. 2013. “First-, second-, and third-level discourse analytic approaches in the study of religion: moving from meta-theoretical reflection to implementation in practice.” *Religion*, 9. Jaanuar: 4-25.
- Otsmann, Kristjan. 2024. „Kristjan Otsmann: Eestis kannab õigeusku Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik“. *Eesti Rahvusringhääling*, 10. september. <https://www.err.ee/1609449143/kristjan-otsmann-eestis-kannab-oigeusku-eesti-apostlik-oigeusu-kirik>. Vaadatud 30. aprill 2026.
- Paert, Irina, Liina Eek, ja Andrei Sõtšov. 2024. “Beyond ethnocentric identity: understanding Orthodox communalities in Estonia.” *Journal of Baltic Studies*, 55 (2): 397-415. <https://doi.org/10.1080/01629778.2023.2250308>.
- Prekup, Igor. 2023. „Moskva Eesti õigeusu kiriku kohta valetatakse. Meid ei ole mõistetud“. *Postimees*, 26. november. <https://arvamus.postimees.ee/7905788/ulempreester-igor-prekup-moskva-eesti-oigeusu-kiriku-kohta-valetatakse-meid-ei-ole-moistetud>. Vaadatud 3. mai 2026.
- Ringvee, Ringo. 2011. *Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Rohtmets, Priit. 2022. „Kas sõda Ukrainas murrab kristliku imperialismi selgroo?“ *Eesti Rahvusringhääling*, 3. oktoober. <https://www.err.ee/1608736807/priit-rohtmets-kas-soda-ukrainas-murrab-kristliku-imperialismi-selgroo>. Vaadatud 30. aprill 2026.
- Rohtmets, Priit, ja Valdis Teraudkalns. 2024. “The Estonian and Latvian Orthodox Churches of the Moscow Patriarchate before and after the Russian war in Ukraine.” *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 44 (1). <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2486>.

- Schvak, Toomas. 2015. „Eesti õigeusu kiriku lugu 19. sajandist tänaseni“. *Mitut usku Eesti IV. Valik usundiloolisi uurimusi: õigeusu eri.*, toimetanud Liina Eek, 40-86. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Schvak, Toomas. 2018. „Taasiseseisvumise järel“. *Eesti kiriku- ja religioonilugu. Õpik kõrgkoolidele*, 267-268. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Stefanus, metropoliit. 2024. „Stefanuse hinnangul ei saa MPEÕK võtta oma nimeks Eesti Õigeusu Kirik“. *Eesti Rahvusringhääling*, 21. august. <https://www.err.ee/1609430512/stefanuse-hinnangul-ei-saa-mpeok-votta-oma-nimeks-eesti-oigeusu-kirik>. Vaadatud 26. aprill 2026.
- Tuul, Marta, toimetanud. 2024. *Kaitsepolitsei aastaraamat 2023-2024*. Kaitsepolitseiamet.
- Viilma, Urmas. 2024. „“Vene maailma” mürgiseeneniidistik ja “püha sõda”“. *Eesti Rahvusringhääling*, 2. aprill. <https://www.err.ee/1609300095/urmas-viilma-vene-maailma-murgiseeneniidistik-ja-puha-soda>. Vaadatud 30. aprill 2026.

Lisad

Lisa 1. Urmas Klaasi artikkel

ARVAMUS

PM

22. september 1993

Kas Eesti Apostliku Õigeusu Kirik lõheneb?

Arvestades 16. septembril «Rahva Hääles» avaldatud teoseid, mis sisaldasid Eesti Apostliku Õigeusu Kiriku (EAÖK) kohta, on selle lõhenemine väga tõenäoline. Inspireeritud 7. septembril «Moldot Eesti» ilmunud ajakirjanik Dmitri Klenskikartikist ja Venekelise Elanikkonna Esindussambles avaldatud teemalised, käsitleb EAÖK-i minevikku ja olevikku TÜ ajaloo-otakonna magistrand Urmas Klaas.

19. sajandi suurenes venestuse poliitika tulemusena oluliselt õigeuslaste arv tollaegses Liiwima kubermangus Eesti osas ning Eesti-maa kubermangus. 1905. aasta revolutsiooniliste sündmuste tagajärjel osutus taas võimalikuks lahutada õigeusu kirikut (varem oli see riigikultuuri ja usulise ühikuna) ning naasta luteri kirikusse, mistõttu Eestimaa maailmasõja alguseks jäi Eestisse umbes 100 000 õigeuslast.

Sellisel baasil loodi 1917. aastal Moskva Patriarhaadi osana õigeusu Eesti piiskopkond, selle ülemkarijaks sai piiskop Platon, kelle bolševikud 1919. aasta jaanuaris Tartus mõrvasid. Vabadussõja aastatel ei suutnud õigeusu kirik end piisavalt organiseerida ning alles pärast Tartu rahu sõlmimist tõusis piiskop Platon järglasena esile Pärnu seotud preester Aleksander Paulus. Kehtinud tuntuks metropoliit Aleksander nimel. Kuid enne veel, kui ta piiskopiks pühitseti, andis Moskva ja kogu Venemaa patriarh Tihhon Eesti õigeusu kirikule

ulatusliku autonoomia.

Pärast oktoobripöörde oli Vene õigeusu kiriku olukord täiesti raske. Tapeti ning vangistati tuhanded preestrid, võimud konfiskeerisid kiriku varasid, kiriku juhtimises valitses täielik kaos. Sellises olukorras otsustas Eesti õigeusu kiriku täiskogu 23. septembril 1921. aastal lõua laiku vene õigeusu kirikust ning paluda Konstantinopoli patriarhi, et see võtaks nad oma jurisdiktsiooni alla. Selle ajaloolise otsuse patriarh Meletios IV ka tegi ning sellest tulenevalt nimetas piiskop Aleksander metropoliidiks.

EAÖK jäi kanooniliselt seotuks Konstantinopoli patriarhiga, kuid sai ulatusliku autonoomia oma elu-olu korraldamiseks. Juriidiliseks

EAÖK-i saatust on habemega lugu.

alusks kiriku tegevusele oli 1935. aasta EAÖK-i põhimäärus. Asjade sellise käiguga ei olnud nõus EAÖK vene kogudused. 1934. aastal oli Eestis 212 000 õigeuslast (siinkohal tuleb meenutada, et suure osa sellest moodustasid valdavalt õigeusklikud Peterimaa ja Narvaaguse elanikud), neist 125 000 olid eestlased (58,9%) ja 87 000 venelased (41,1%).

Faktiliselt lõhenes EAÖK nõud rahvuslikult jehistatult (Administratsioonis) hõlts kirikut vaid nii koos, et vene koguduste eest vastutas Narva ja Irbaska peapiiskop ning eesti koguduste üle teostas otsest kontrolli metropoliit Aleksander ise.

Kiriku ajaloo edasise arengu seisukohalt on siinjuures kasulik meelde pidada kaht aspekti: EAÖK oli iseseisev kirik, ühenduses Konstantinopoli patriarhiga, ja EAÖK-i oli oma põhimäärus, mis fikseerib, et kiriku elu olidised ja põhimõttelised küsimused kuuluvad täiskogu kompetentsi (§ 29).

Nõukogude okupatsioon

ei jätnud puudutamata ka Eesti Apostliku Õigeusu Kirikut. See on Venemaa ajalugu silmas pidades igati seaduspärane: vene õigeusu kirik on vene suurriiklikus poliitikas olnud alati tähtis osa, ta on olnud selle poliitika tõrjast. Kus asusid vene kirikut, seal pidi valitsema ka vene vaim ning võim. Siit saab alguse sündmuste jada, mida tänapäeval tõlgendatakse erinevalt ning mis

tekitab palju paksu verd ja pahandust.

Eristada võib põhiliselt kaht arvamust. Üht esindavad EAÖK-i (eksiilil) tegelased koos nn. natsionaalradikaalidega rjaas (ehk kohalikud raskolinud ja nende liitlaste Stokholmi, nagu tiituleerib neid Klenskik), teist põhiliselt ringkonnad, kes on koondunud piiskop Korneijuse ümber ning lei esindavad noorõiguse arvamust.

1941. aastal kaotas EAÖK iseseisvuse ning muutus vene õigeusu kiriku üheks piiskopkonnaks. Ametliku arvamuse järgi juhtus see ilma juriidilise ning faktilise vägivallata.

Väliseestlane Theophil Laatsi kirjeldab seda aga kui

vägivallaakti.

Nimelt tuli Moskva Patriarhaadi esindaja peapiiskop Sergiuse (Vossenski) nõudmisel kokku EAÖK sinod, kes hääletas EAÖK ühinemise «nõukogude vene kirikuga» (Laatsi väljend). Tingimusteta ülemineku akti pidi kinnitama ka metropoliit Aleksander (T. Laatsi, «Die Estnische Orthodoxe Kirche in der Heimat und im Exil» // «Acta Baltica», VI 1967).

Tagantjärele ei tundu küll loogiline, et iseseisev kirik vabatahtlikult loobuks oma iseseisvusest ja isegi autonoomiast (viimastest pole ülemineku aktis midagi juttu). Juriidiliselt aga võib ühinemiseotsust pida-

da õigustihedaks, sest sellist otsust isobid taha vaid EAÖK täiskogu (§ 29).

Kõne, kui Saksumas oli 1941. aastal Eesti okupeeritud, kutsustas metropoliit Aleksander suhted Moskva Patriarhaadiga ning uuesti EAÖK kuulumist Konstantinopoli patriarhi jurisdiktsiooni alla. Klenskik nimetab seda emakirikule antud truuduse murdmiseks ning 1935. aasta EAÖK põhimääruse rikkumiseks («... millele nii meeleldi viita vaid meie võimud»). Tegelikult pole nii sügavi kui traagiline, sest juriidiliselt oli ühinemiseotsus Moskva Patriarhaadiga niikuinii õigustühine ning metropoliit Aleksander lihtsalt asus täitma oma ülesandeid, mis olid talle pandud sellesama 1935. aasta põhimäärusega.

Sellega aga põlnud nõus vene kogudused. Olukord tekitas kirikusisest palju kokkupõrkeid ning Saksa okupatsioonivõimude nõusolekut jäid nad alustatuse Moskva Patriarhaadile. Seega oli õigeusu kirik Eestis taas lõhenenud rahvuslikul printsiibil.

Kui N. Liit 1944. aastal Eesti

taas okupeeris,

pidid metropoliit Aleksander ja ca 8000 õigeuslast kodumaalt põgenema. Saksumas kaudu jõud Rootsi, kus jätkati tegevust EAÖK nime all ja Konstantinopoli patriarhi kanoonilises alluvuses. Eesti õigeusu kirik eksilil on ennat alati pidanud EAÖK kontinuiteedi säilitajaks, samal ajal kui Eestisse jäänud õigeusu kogudused allutati Moskva Patriarhaadile piiskopkonnas õigustes.

Sellest on põhine EAÖK taasiseseisvumiseni, kui tõusis küsimus Eesti õigeusu kirikule (st. Moskva Patriarhaadi Eesti Piiskopkonnale) autonoomia andmisest. Käesoleva aasta aprillis külastas Moskva ja kogu Venemaa Pühim Patriarh Aleksius II Eestit ning andis Eesti õigeusu kirikule autonoomia. Antud akti mõjul esinesid preester Johannes-Olo Keskiküla, ülempreester Eugen Ruus ja Urmas-Toomas Karu avaldusega, milles on teldud, et igasugused katsed esitada Moskva Patriarhaadi piiskopkonda EAÖK-na või luua ebaseaduslikult sellenimelised uut kirikut seavad ohtu EAÖK olemasolu ja tähendaksid legaliseerida õigusvastast ja antikanoonilist kehtestatud okupatsioonieagse kiriklikud struktuurid Eestis («Postimees», 30. aprill 1993).

Pragu on õigeusu kirikus valitsev olukord mõneti paradoksaalne. Usuasjade talituse otsus EAÖK-st kui EAÖK Eksiilkiriku õigusjärglastest näib olevat

ajalooliselt korrektne,

kuid juriidiliselt vastandub kirikute ja koguduste seadusele. Loomulikult kuulub probleemide lahendamine kiriku sisemiste asjade hulka, kuid mõeldav lahendus oleks eksiilkiriku juhtkonna naasmine Eestisse või siis volituste üleandmine Eestis demokraatlikult valitud kiriku täiskogule.

Samas on võimalik, et teatud kogudused (põhiliselt vene, neid on 80 kogudusest 25) pole sellise lahendusega päri. Kujuneda võib kahe maailmasõja vahelise perioodile sarnane olukord, kus kirik oli faktiliselt lõhenenud. Viimast peab Klenskik oma artiklis katastroofiks.

Tekkinud olukord on raske ka Eesti riigivõimudele. Ei saa ju jätta arvestamata, et õigeusu kirik on Eestis üle 50 aasta tegevsest Moskva Patriarhaadi piiskopkonnana. Probleemi lahendamine nõuab äärmist delikaatsust. Oluline on ka majanduslik aspekt — kellele nüüd ikkagi kuulub kiriku kinnisvara.

URMAS KLAAS

Aleksius II andis EAÖK-ile autonoomia.

Jaak Belmet

Rahu või sõja kirik

Õigeusu kirikus ja selle ümber toimuv jätab imeliku mulje. Need, kes püüavad iga hinda eest hoida Eesti apostlikku õigeusu kirikut Moskva patriarhi alluvuses, ignoreerivad seda, et sellel kirikul on eestlaste hulgas tulevikku ainult siis, kui teda ei kutsuta enam vene kirikuks ja ei alluta Moskvale.

Vastasel korral jääb õigeusu kirik venelaste kirikuks ja eestlased, kelle vaimsed sidemed temaga pole kunagi olnud väga tugevad, võõrduvad temast päriselt. See peaks olema kirikuasjadele täiesti selge ja peaks määrama ka nende käitumise praeguses olukorras.

Nelle peaks ju olema oluline säilitada õigeusu kirik enama kui vene rahvusliku kirikuna. Vähemalt on kiriku multinaatsionaalsust rõhutanud oma äsja Sõnnuilehes avaldatud intervjuus patriarh Aleksius, ise Tallinnast pärit mees.

Nii on Eesti kiriku (taas)iseseisvumine tegeflukit kiriku enda riiklikes huvides. Ilmselt ei ole aga need kiriklikud huvid suures riiklikes alati määraavad. Tahes või tahtmata on õigeusu kirik Vene maal ka võimuinstitsioon ja käitub sellele vastavalt.

Vene kiriku tihedatel sidemetel võimudega on oma ajaloolised ja

teoloogilised põhjused. Ühelt poolt on kirik segaselt aegadel hoidnud rahvuse ja kultuuri ühtsust ning aidanud Veneemaal taas virguda ka riigina. Teoloogiliselt poolt on oluline, et õigeusu kirikus on munklusel palju kandvam osa kui katoliikluses.

Vene õigeusu vaimususe keskused olid kloostrid, mille lähedal olevatest näiteks Petseri ja Valamo omad. Kloostrites pöörati peatählepanu inimese enesetähtsustamisele, vaimulikkudele harjutustele, miska inimene pidi jõudma lähedale Jumalale, saama osa Jumala ebamaisest valgusest.

Nii on õigeusk oma tuumalt müstiline religioon ja seega pühendab maistele asjadele vähem tähelepanu kui katoliik kirik. Oma pürgimuses Jumala poole on õigeusu kirik vahel rahva eest hoolitsemise jätnud unarile või, nagu on öelnud kristlik luuletaja Vjatseslav Ivanov, ja on jättnud rahva tsaaride hoolde. Omamata ise arvestatavat poliitilist kogemust ja huvi poliitika vastu on õigeusu kiriku liidrid tihti lasknud poliitikutel end võimuhälgusesse kaasa tõmmata.

Mulle tundub, et nii on juhtunud nüüdki, olememata sellest, kas riik tähtselt Tallinnas korraldaks kiriku

kujuhid või teenekas KGB-lane Iljaseviit. Mis ei tähenda, et Eesti võimud oleksid alati väevunud probleemide olememist mõistma ja püüdnud seda lahendada paindlikumalt. Meie mõlemine on järga järgijepidevusliku legalismi kammitsates ja see võib vastastikust mõistmist vene kogukonnaga takistada.

Nii või teisiti on ilmselt iseseisvuda püüdev (järgijepideva) Eesti apostliku õigeusu kirik sündinud ja näib, et Konstantinoopolis suhtutakse tema püüdmistesse mõistvalt. Jääb oodata, et eestlaste hulgast tuleks rohkem preestreid.

Mind huvitab ka, kas lähemas või kaugemas tulevikus astub Eesti õigeusu kirik esimesed sammud määritsurma sumud piiskop Platon (Paul Kulbusch) kanoniseerimise (pühakuts kuulutamise) suunas. Võib-olla on Platon piiskopis saamine ja tema määritsurum see, mis teeb õigeusu kirikust siin omanaise ja omanemise, annab talle juured eesti rahva sidames.

Kalju on, et kirikus ja tema ümber käiv sõda võimu pärast varju tegeflukit kuulutada on. See on rahvusõnnum, midagi väga olulist meie rahutul ja agressiivsel ajal.

kama saadud.

Eestis puudub riigikirik. Ehk-ki luter kirik on suurim ja riigile lähim, tundub vahel, et riik ei ole veel päris valmis kiriku haält kuulda võtma.

Edasiminekut on määrgata Mart Laani valitsuse ajal alguse saanud EELK ja valitsusriigikonna kokkusaamistes, millest nüüdseks on jõutud tegutseva ühiskomissiooni ning kultuuri, hariduse, sotsiaalelu, õigusküsimuste ja omandisuhete alakomissioinendi. Et see koostöö on vastu pidanud ja ka edasi jäinud nelfa valitsuskabineti ajal, annab lootust tulevikukiski.

Selle sõnnuni leiame raamatukesest, mis äsja ilmus õigeusu kiriku Tartu Aleksandri koguduse kirikutoloogil Gregorios Palamase "Triaadid". Raamat on veidi diletantlikult tõlgitud ja toimetatud, kuid ometi väga ilus ja sügav, kindlasti üks ilusamaid raamatuid, mis eesti keeles 1995 ilmunud.

Palamas võitles, õigemini väitles selle eest, et säilitada ortodoksist hestilhasmi, sisemise sügava rahu traditsiooni, katistes seda skolastilise, intellektuaalse teoloogia surve eest. Palamase sõnum on samamisi paljudel müstikutel enne ja pärast teda. Nimelt tuleb inimesel selleks, et leida rahu Jumalas, pöörata oma vältistesse asjadesse hajutatud meel tagasi endasse. Iscenda kaudu tõuseb meel tagasi Jumala juurde.

Palamas näitab meile inimese ääretut sügavust (või kõrgust), avab dimensiooni, kus me puutume kokku sügavuste sügavusega (ja kõrguste kõrgusega) ning sel kombel leiame oma õige paiga kõiksuses, millest meid latutab rahutus ja krig välisist asjade järele. Sellest rahutusest ja krigest ei ole paraku tihti vabad ka kirikud.

KOMMENTAAR

Jaan Kaplinski

l emekord juhtub, et ilmsalt juuakse end sumuks. Ses kontekstis on jõutudel õnneks "stiud" üksnes nii palju, et nad on pikad pühad.

Kõik me usume millessegi. Sellel aastal võis oma silmaga näha, et valgud jõutud on võimalikud. Seda polegi nii vähe.

Kuni püsis Eesti riik, püsis ka eestlaste kirik. Mida kauem mõlemad püsivad, seda suurema tõenäosusega jõuab eestlaste teadvusse arusaam, et jõutud on midagi enam kui vaba inimese moepäras kirikust läbijooksinene ja sellele järgnev suurem sõmmaag.

9. märts 1994

Loodame jõuda üksteisemõistmisele

● Ettekanne kiriklike maailmaorganisatsioonide oikumeenilisel teabekoosolekul ●

Austatud kohalviibijad, kallid vennad ja õed Kristuse sees!

Tallinna ja kogu Eesti piiskopi Korneliuse õnnistusel toome teie ette lühiülevaate Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku tänasest olukorrast ja raskustest, mis praegusel hetkel kirikuelu häirivad. Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik (EAÕK) vajab rahvusvahelist ühiskondlike ja kiriklike jõudude toetust õigluse jaluleseadmiseks ja Eestis elavate õigeusklike südametunnistusvabaduse tagamiseks.

Tänaseks kujunenud olukorra põhijooned:

Eestis tegutsevate õigeusklike tahteavalduses oma edaspidise saatuse kujundamisel võib praegu eristada kolme selgelt väljajoonistuvat põhisuunda. Esiteks. EAÕK autonoomse Kirikuna iseseisva Eesti Vabariigi territooriumil, kanoonilises ühenduses Vene Õigeusu Kiriku kui Emakirikuga, Moskva Patriarhaadi jurisdiktsioonis, praeguse Tallinna ja kogu Eesti piiskopi Korneliuse juhtimisel. Seda suunda toetab enamik vene rahvusest õigeusklikke ja vähemus eestlastest õigeusklikke, kes peavad oluliseks Õigeusu Kiriku õpetuse puhtuse säilimist ja näevad selle tagatisena sajandite jooksul väljakujunenud vaimse ühenduse säilimist Vene Õigeusu Kirikuga. Selle suuna esindajatele on oluline, et kohalik eesti õigeusu traditsioon on välja kujunenud orgaanilises seoses Vene Õigeusu Kiriku traditsiooniga alates 11. sajandist. Selle suuna esindajatele on loomulik tunnustada Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku Emakirikuks Vene Õigeusu Kirik, sest ajalooliselt on Eesti Kirik Vene Kiriku rüpes sündinud.

Teine põhisuund, mida toetab enamik eesti rahvusest ja väike osa vene rahvusest õigeusklikke, taotleb EAÕK sellise staatuse taastamist, mis kehtis esimese Eesti Vabariigi ajal. Aastatel 1923–1941 oli EAÕK Konstantinoopoli Patriarhaadi kanoonilises jurisdiktsioonis laialdase autonoomia staatuses. Selle suuna esindajaid iseloomustab analoogselt esimese suunaga austus Õigeusu Kiriku kanoonide vastu, püüd säilitada Õigeusu Kiriku õpetuslike aluste puhtust. Sellest lähtuvalt tunnustab see suund ka väljakujunenud kiriklikku hierarhiat ja tunnustab praegu valitsevat Tallinna ja kogu Eesti piiskoppi Korneliust seadusliku piiskopina. Samas on sellele suunale iseloomulik rahvusliku iseseisvumise ideaalide seostamine EAÕK staatusega Konstantinoopoli Patriarhaadi jurisdiktsioonis, mis kehtis aastatel 1923–1941. Seda staatust püütakse taastada rahulikul teel, kooskõlas Õigeusu Kiriku kanoonidega, läbirääkimiste ja kokkulepete teel esimese suuna esindajatega. Ühtlasi soovetakse säilitada mõlema suuna võrdsed õigused nii kiriklik-kanoonilises kui ka juriidilis-majanduslikus mõttes. Need kaks suunda peavad praegusel ajal läbirääkimisi, kusjuures on ilmne vastastikune respekt ja teineteise püüdluste mõistmine. Mõlema suuna esindajad austavad teineteise õigust jääda senini vastavate koguduste kasutuses olnud kirikuhoonete ja varade õigusjärgseteks valdajateks. On ilmne, et need kaks suunda suudaksid läbirääki-

nistada Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku Emakirikuks Vene Õigeusu Kirik, sest ajalooliselt on Eesti Kirik Vene Kiriku rüpes sündinud.

Teine põhisuund, mida toetab enamik eesti rahvusest ja väike osa vene rahvusest õigeusklikke, taotleb EAÕK sellise staatuse taastamist, mis kehtis esimese Eesti Vabariigi ajal. Aastatel 1923–1941 oli EAÕK Konstantinoopoli Patriarhaadi kanoonilises jurisdiktsioonis laialdase autonoomia staatuses. Selle suuna esindajaid iseloomustab analoogselt esimese suunaga austus Õigeusu Kiriku kaanonite vastu, püüd säilitada Õigeusu Kiriku õpetuslike aluste puhtust. Sellest lähtuvalt tunnistab see suund ka väljakujunenud kiriklikku hierarhiat ja tunnistab praegu valitsevat Tallinna ja kogu Eesti piiskoppi Korneliust seadusliku piiskopina. Samas on sellele suunale iseloomulik rahvusliku iseseisvumise ideaalide seostamine EAÕK staatusega Konstantinoopoli Patriarhaadi jurisdiktsioonis, mis kehtis aastatel 1923–1941. Seda staatust püütakse taastada rahulikul teel, kooskõlas Õigeusu Kiriku kaanonitega, läbirääkimiste ja kokkulepete teel esimese suuna esindajatega. Ühtlasi soovitakse säilitada mõlema suuna võrdsed õigused nii kiriklik–kanoonilises kui ka juriidilis–majanduslikus mõttes. Need kaks suunda peavad praegusel ajal läbirääkimisi, kusjuures on ilmne vastastikune respekt ja teineteise püüdluste mõistmine. Mõlema suuna esindajad austavad teineteise õigust jääda senini vastavate koguduste kasutuses olnud kirikuhoonete ja varade õigusjärgseteks valdajateks. On ilmne, et need kaks suunda suudaksid läbirääkimiste teel kujundada senini ühes kiriklikus jurisdiktsioonis olnud EAÕK hargnemise kahte jurisdiktsiooni, kooskõlas juriidiliste ja kanooniliste normidega, võrdsõiguslikkuse alusel. Kahe suuna vahelised läbirääkimised ei saa jõuda aga lõpliku lahenduseeni enne, kui EAÕK hargnemine kahte jurisdiktsiooni pole lahendatud patriarhide tasemel. Tänapäeval kehtib Konstantinoopoli patriarhi Demetrios I määrus, milles ta tunnistab Eestis olevad õigeuskogudused Moskva Patriarhaadi jurisdiktsioonis olevaiks.

Raskused, mis on muutnud olukorra kriitiliseks ja praktiliselt tupikusse viinud, on seotud EAÕK–s kolmanda suuna olemasolu ja tegevusega koostöös vastava riigiorganiga.

Seda kolmandat suunda esindab (võrreldes kahe esimese suunaga) väga väike osa Eestimaal tegutsevaist õigeusklikest. Peamisteks initsiaatoriteks on üks preester koos ühe diakoni ja ühe ilmalikuga. Seda suunda iseloomustab püüd taastada EAÕK staatust Konstantinoopoli Patriarhaadi jurisdiktsioonis Õigeusu Kiriku kaanoneid ignoreerides. See suund on Usuasjade Talituse abiga tunnistanud enese ennenõukogudeokupatsiooni–aegse EAÕK ainsaks õigusjärglaseks ja seega kõigi kirikuhoonete, –maade ja –varade ainupärijaks. Tihedas koostöös Rootsis asuva emigrantliku EAOK Sinodiga on saavutatud selle suuna esindajate registreerimine EV Siseministeeriumi Usuasjade Talituses EAÕK ainsa õigusjärglasena.

Seega on kõik need Eestis tegutsevad õigeusklikud, kes soovivad jääda kindlaks õpetuslikele alustele ja ei soovi minna vastuollu seadusliku piiskopiga, ilma jäetud kõigist juriidilistest ja varalistest õigustest. Olles enesele kinnistanud ainuõigusjärglase seisundi, püüavad selle suuna initsiaatorid mõjutada ka avaliku arvamust enese kasuks.

Suur hulk õigeusklikke on kuiinunud olukorras pandud valiku ette, kas jää-

nud, on seotud EAOK-s kolmanda suuna olemasolu ja tegevusega koostöös vastava riigiorganiga.

Seda kolmandat suunda esindab (võrreldes kahe esimese suunaga) väga väike osa Eestimaal tegutsevaist õigeusklikest. Peamisteks initsiaatoriteks on üks preester koos ühe diakoni ja ühe ilmalikuga. Seda suunda iseloomustab püüd taastada EAÕK staatust Konstantinoopoli Patriarhaadi jurisdiktsioonis Õigeusu Kiriku kaanonide ignoreerides. See suund on Usuasjade Talituse abiga tunnistanud enese ennenõukogudeokupatsiooni-aegse EAÕK ainsaks õigusjärglaseks ja seega kõigi kirikuhoonete, -maade ja -varade ainupärijaks. Tihedas koostöös Rootsis asuva emigrantliku EAOK Sinodiga on saavutatud selle suuna esindajate registreerimine EV Siseministeeriumi Usuasjade Talituses EAÕK ainsa õigusjärglasena.

Seega on kõik need Eestis tegutsevad õigeusklikud, kes soovivad jääda kindlaks õpetuslikele alustele ja ei soovi minna vastuollu seadusliku piiskopiga, ilma jäetud kõigist juriidilistest ja varalistest õigustest. Olles enesele kinnistanud ainuõigusjärglase seisundi, püüavad selle suuna initsiaatorid mõjutada ka avaliku arvamust enese kasuks.

Suur hulk õigeusklikke on kujunenud olukorras pandud valiku ette, kas jääda kindlaks oma usupõhimõtetele ja kaotada õigused koguduse eluks kõige hädavajalikuma — kirikuhoone valdamisele, või siis astuda konflikti südametunnistusega ja liituda äärmusliku suunaga ning seega säilitada oma maised õigused. Kahtlemata on see kõigile tõsine katsumus ja nõrgematele isegi üle jõu käiv. Seda näitab asjaolu, et mõned kogudused, kes alguses seda teha ei soovinud, hiljem siiski — kartusest ilma jääda oma varadest ja juriidilise isiku staatusest, liitusid selle kolmanda äärmusliku suunaga. Samas on ka selle suuna initsiaatorid ise sattunud väljapääsmatusse olukorda, sest kiriku siseelu normide ignoreerimise ja kirikutelõhe tekitamise pärast on piiskop neil keelanud jumalateenistuse pidamise. Kõige selle juures on riiklik Usuasjade Talitus senini teinud võimatuks registreeruda õigusjärglasena nendel, kes soovivad jääda ühendusse Vene Õigeusu Kirikuga. Usuasjade Talitus väidab, et ainus seaduslik EAÕK õigusjärglane on juba registreeritud ning jätab täiesti arvestamata, et Kiriku seisukohalt vaadatuna on registreeritud kirikutelõhe. Ainsa võimalusena pakutakse kirikukaanonist hoolivatele õigeusklikele registreeruda täiesti uue kirikliku organisatsioonina, jäädes sejuures ilma õigusjärglusest. Seega on Usuasjade Talitus seadnud esimese ja teise suuna esindajate (s.t. valdava enamuse Eestimaa õigeusklike) südametunnistusvabaduse otsese materiaalse surve alla.

Kirikuinimestele ei ole meeltmööda kohut käia, kuid praegune olukord sunnib suurt osa õigeusklikke otsima kaitset kohtuorganitelt. Loodame siiski, et Jumala abiga jõuavad kõik osapooled üksteisemõistmisele ja saavutatakse õiglane lahendus.

Täname tähelepanu eest ja loodame kohalviibijate moraalsele toetusele.

preester JUVENALIUS

Lisa 5. Dimitri Klenski artikkel. Reet Hellermaa tõlge (2025)

NÜÜD RÜNDAVAD KA JUMALAT

Kohe pärast Leedu pinnale astumist kutsus Balti riikides palverännakut tegev paavst Johannes Paulus II selles Euroopa piirkonnas elavaid inimesi üles rahule ja tervitas nii õigeusklikke kristlasi kui ka nende juhti Moskva patriarhi.

Meie valitsusasutused aga käituvad kui halvasti kasvatatud noorukid, kes ei soovi kuulata isegi kubeneri, ja otsustasid vahetult enne seda, kui Eestisse saabus katoliikliku kirikukirikupea ja Vatikani valitseja, avalikult Jumalat teotada. Meie valitsus ei ole enne vene keelt kõneleva elanikkonna suhtes midagi nii küünalist või ebamoraalset toime pannud. Eelmisel nädalal registreeris usuasjadega tegelev amet seaduslikuna Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku... eksiilis, keskusega Stockholmis.

?!

Amet sülitab külmavereliselt jurisdiktsioonile. Alles hiljuti vastu võetud Eesti kirikute ja koguduste seaduses on must-valgelt kirjas, et registreerida saab ainult neid kirikuid, MIS TEGUTSEVAD EESTI VABARIIGI TERRITOORIUMIL.

Mäletame hiljutist, tänaseks vaibunud lugu, kui sama asutus kuulutas piiskop Korneliuse juhitava praeguse Eesti Õigeusu Kiriku okupatsioonivõimu esindajaks ja teatas, et toetab sama kiriku vaimulikke härrasid Tossot ja Kirssi. Õigusjärgsuse printsiibi järgimisel on nemad on valinud vale kursi.

Selle tulemusena piiskop Kornelius ja piiskopkonna juhtkond justkui eiravad Eesti Õigeusu Kiriku 1935. aasta põhikirja, samas kui kohalikud teisitimõtlejad ja nende liitlased Stockholmis ehitavad kiriklikku elu selle põhjal üles. Nüanss seisneb selles, et nimetatud põhikirja järgi allus Eesti Õigeusu Kirik Konstantinoopoli, mitte Moskva patriarhile. Üleminektoimus pärast seda, kui patriarh Tihhon andis Eesti Õigeusu Kirikule 1922. aastal autonoomia. (Ei saa jätta tähelepanuta järgmist momenti: kanoonilistel kaalutlustel ei kinnitanud Konstantinoopoli patriarhid seda põhikirja mitte kunagi. Aga see ei ole isegi peamine.) Hämmastav, et Konstantinoopoli patriarhid ei pannud MITTE KUNAGI kahtluse alla seda, et 1940. aastal läks Eesti Õigeusu Kirik Moskva patriarhaadi alluvusse. Aga sellegipoolest räägib ametlik Eesti häbematult „okupatsioonivõimu kirikust“ (!?). Meie riigimehed ajavad sassi elementaarse: riik ei ole kirik. Enamgi veel – 1976. aastal kinnitas Konstantinoopoli patriarh Dimitrios, et Eesti õigeusklikud lähevad Moskva patriarhaadi vaimse juhtimise

alla (mitte Moskva või Kremli!). Seda kinnitas ka Konstantinoopoli praegune patriarh, kui külastas Zagorskit ja Moskvat. Aga kõik see on Tallinnale kui hane selga vesi. Seda järgmisel põhjusel.

Toetatakse 1940. aasta „sunnile“. Paraku ei olnud kirikus ei juriidilist ega reaalset sündi. Seda võib täheldada, kui keeldutakse autonoomiast, kuid mitte siis, kui lahkutakse Konstantinoopoli alluvusest. Aga ka see on kiriku siseasi. Isegi 1944. aastal Rootsi põgenenud metropoliit Aleksander vandus 1940. aastal emakirikule truudust ja murdis antud vannet alles saksa fašistidest vallutajate tulekuga: okupatsioonivõimu surve all lahkus pool kogudusest (peamiselt läänest) taas ühepoolsest Moskva patriarhaadi alluvusest. Seda otsust tehes rikuti aga jämedalt 1935. aasta põhikirja, millele meie võimud armastavad viidata. Mitte väiksema kuriteo sooritas metropoliit Aleksander ka siis, kui lõi 1945. aastal „oma“ kiriku eksiilis. Ta hülgas koguduse, vaimulikud ja sinodi, kellel oli ainsana õigus selline põhjapanev otsusteha. Sinod aga kinnitas vastupidiselt liikumist Moskva patriarhaadi alluvusse.

Teiseks ei meeldi see rjassades natsionaal-radikaalidele ja riigiametnikele. Aga see on kõigest maitse küsimus. Peamine on, et nii tahtsid usklikud ise, see oli nende tahe. Aga meie „demokraate“ see muidugi ei huvita. Asi on seda enam metsik ja hämmastav, et praegune Moskva ja kogu Venemaa patriarh Aleksius II kinnitas Tihhoni antud Eesti Õigeusu Kiriku autonoomiat. Valitsus ei taha näha ka seda, et uus põhikirja on välja töötatud 1935. aasta näidise põhjal ja see antakse kohe-kohe üle usuasjade ametile, et selle saaks kinnitada ja registreerida.

Aga ametil ja teisitimõtlejatel on omad plaanid. Neil on vaja praegu tegutsev õigeusklik kirik kaheks jagada. Seejuures anda Eesti õigeusklike kristlaste kogu vara neile, kes järgivad nn õiget usku – Stockholmi kirikule eksiilis ja kohalikele teisitimõtlejatele. Parimal juhul tuleb praegusel kirikuleesotsas piiskop Korneliusega hakata siis omaenda pühakodasid ja kirikuid teisitimõtlejalt rentima. Naeruväärne!

Riigi algatatud jant (pange tähele – kulisside taga) Eesti Õigeusu Kiriku suhtes on seda hämmastavam, et eelmisel aastal toimunud linna- ja maakohtu kohtumenetlustes on Eesti õigeusklikud kogudused tunnistanud 1940. aastal tegutsenud kiriku õigusjärglasteks ehk seega ka omandireformi subjektideks. Aga järsku selline pööre. Imestust tekitab Eesti

Vabariigi riigikohtu tsiviilkolleegiumi hiljutine otsus vaidlustada (seni vaid huvi pärast?) Saare ringkonnakohtu otsus tunnistada Saaremaa õigeusklike kogudus omandireformi subjektiks. Sümbolne on, et kohtuistung toimub reedel, 10. septembril. Samal ajal suhtleb Rooma paavst rahvaga Tallinnas Raekoja platsil ehk 300 meetri kaugusel kohast, kus õigusjumalanna järgijate vahel toimub omandivaidlus.

NB! Siit alates on osa teksti kadunud ja tuleb osaliselt ka minu oletus, mis seal olla võiks.

Kas nad mõistavad, et otsustavad kogu Eesti saatuse üle? Kas saab unustada, et Eesti Õigeusu Kirik eesotsas piiskop Kornelius II-ga on meie väikeses ja hapras riigis ainusühiskondlik struktuur, kus suuri sõnu tegemata hoolitsetakse ühise perena nii usklite venelaste kui ka eestlaste eest? Kas tõesti võib võimude ambitsioonide nimel hävitada meie Eesti viimase ühiskondliku tsitadelli?

Tuleb sõna otseses ja kaudses mõttes helistada kõiki kelli. Ka Eesti ühiskond ei tohi vaikida. Tuleb ületada võimule jääda ihkavate natsionaal-populismi järgijate järjekordne autoritarism.

Võidakse öelda, et sündmuseid ei tasu dramatiseerida. Aga praegune olukord näitab kõige paremini ühe prantsuse vanasõna tähendust – halb maitse võib põhjustada kuriteo.

Päästes Eesti Õigeusu Kiriku, päästame me Eesti!

Dimitri Klenski

Lisa 6. Igor Prekupi artikkel

Moskva Eesti õigeusu kirku kohta valetatakse. Meid ei ole mõistatud

Ausa ajakirjandusega tegeleda on raskem, hulga lihtsam aga propagandaga.

Kas on mõtet kummutada tonne solvanguid, mis langevad MPEÕKi peale?

Kahjuks on artiklid MPEÕK kohta mõne erandiga üles ehitatud valele ja faktide valele interpretatsioonile, leiab MPEÕK ülempreester Igor Prekup.

Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik (MPEÕK) on juba peaaegu kaks aastat meedia ja sotsiaalsete võrgustike kõrgendatud tähelepanu objekt. Mitte kultuuritunnetuslik huvi, mis oleks täiesti kohane, ega ka teaduslik, uurimuslik (näiteks sotsioloogiline), mis oleks igati arusaadav. Soovi hoolega jälgida, tundma õppida, et mõista ja et oleks adekvaatne ettekujutus MPEÕKist – me ainult tervitaksime seda püüdlust.

Aga kahjuks on artiklid üksikute eranditega üles ehitatud valele ja faktide valele interpretatsioonile. Muidugi, ausa ajakirjandusega tegeleda on raskem, hulga lihtsam aga propagandaga.

Sündsa takti- ja vastutustundega läheneda küsimusele, südametunnistusega püüda mõista, mida kujutab endast MPEÕK ja kirjutada artikleid, mis avaksid ilmingu olemuse, aitaksid eristada olemuslikku parasiteeruvast, tooksid esile reaalseid probleeme ning aitaksid neid ületada, sealjuures aitaksid sellega kaasa ühiskonna teadvuse tervenemisele, tema rahustamisele, teisiti öeldes, tegeleda tõelise ajakirjandusega – see pole kerge ega tulus. Lihtsam on artiklist artiklisse sisse tuua mõtet, et MPEÕK on nõukogude režiimi pärand, ühiskondlik-poliitiline anomaalia, mis kujutab ohtu riigi julgeolekule.

Talle pannakse häbimärk külge kui Vene salateenistuste filiaalile, «Moskva käepikendusele», mis viivat vähemalt vaimulike ja kirikuteenijate tasemel agentuur-diversioonilist tegevust külgneva terroristliku riigi kasuks. Mingit tõestusmaterjali muidugi pole, aga milleks seda vajagi, kõik on ju niigi selge! Muuseas, see on harilik meetod, juhul, kui pole tõendeid, kuulutada olematu ilmseks.

Kas on mõtet kummutada tonne solvanguid, mis langevad MPEÕKi peale? Pole mingit põhjust oletuseks, et insinuatsioonid on ehtsad. Ei, nad on läbinisti valelikud, eriti, kui on segatud tõega, mida kasutatakse firmamärgina võltsitud toodetel.

Analoogid mõtisklemiseks

Kõik kiriklikajaloolise ülevaate imitatsioonid, mis on kasutatavad mainitud propagandistliku eesmärgi katteks, kutsuvad esile kindla assotsiatsiooni tuntud mõistujutust mesilasest ja kärbses. Tuletan meelde, kui keegi pole kursis.

Lennanud aasa kohal ringi, mesilane ja kärbes vestlevad, vahetades muljeid. Mesilane räägib lilledest, mis väljal kasvavad, millised on neist igaühe eripärad, nektarist, mida ta neilt korjas, sellest, kuidas ta neid tolendas jne. Kärbes kuulab imestunult ja usaldamatult, seejärel hakkab jagama oma muljeid, rääkides, milliseid ja kelle ekskrementide hunnikuid ta leidis ning milline neist on maitsvaim, ja millise kiiresti päikese käes laguneva korjuse leidis ta päris aasa keskelt!

Olles haaratud endale huvipakkuvatest objektidest, lillede olemasolu ta justkui ei märganud. Või kui ehk märkas, siis ignoreeris kui midagi mitteolulist, mis juhib kõrvale olemuse olemisest... Kas ilmneb, et mõlemal on subjektiivne maailmapilt?

Ei, see pole päris nii. Mesilane ei pööranud tähelepanu sellele, mida märkas ja õppis tähelepanelikult tundma kärbest, kuid see ei moonutanud adekvaatselt maailmapildi tajumist ja kirjeldamist, aasa pilti, – selle olemust. Aga kärbes, kuigi rääkis sellest, mis tõepoolest ka aasal on, väaras ometi tõde, sest tema sõnastuses koosnes aas täielikult sellest, millel tema pilgu ja maitse jaoks oli märkamiseks väärtus.

Kuid aasa olemus seisneb selles, mis seal kasvab, aga mitte kõiges, mis seal leidub. Loomulikult on vaja mööda seda nurme jalutades meeles pidada seda reaalsust, mida mesilane oma vaatenurgast silmitsedes tähelepanuta jättis ning vaadata jalge ette selleks, et mitte millessegi plärtsatada. Kuid see põhjendatud ettevaatlikkus ei tohi segada meil tajuda Jumala maailma ilu.

«Lilled» ja muu kirikus

Kandes aasa kujundi üle kiriklikule reaalsusele, on hädavajalik tunnistada ja mõista, et kirik on mitmekesine. Kui me räägime, et ta on püha, ei pea me silmas kõigi liikmete pühadust, vaid seda, et temas viibib Püha Vaim. Kuivõrd Ta igaühte meisse sisse tuleb, on juba hoopis teine küsimus. Aga kiriku olemus sellest ei muutu. Sama kehtib ka iga kohaliku kiriku puhul.

Kirik on ühendus, mis koosneb erinevatest inimestest. Kui lähtuda aasa analoogist, siis sarnaseid «elutegevuse jäätmeid» ilmub aeg-ajalt tema keskel ja niisugustes kohtades, kus näib, et midagi mittepuhast ei tohiks seal kindlasti leiduda. Kuid kui keegi kärbse valivusega samastudes võtab ette kirikuelu reaalsuse kirjeldamise samas vaimus, nagu polevat see aas üleüldse aas, vaid hoopis mittesanktsioneeritud ökoloogiat ähvardav prügila, mis kujutab endast epidemioloogilist ohtu, siis vaevalt, et tasub tema juttu võtta tõsiselt.

Milles seisnevad pretensioonid ja kellele need on suunatud?

Võibolla keegi MPEÕK vaimulike või spiikrite hulgast on kasvõi kordki sõna võtnud Vene Föderatsiooni juhtkonna vallandatud suuremastaapse agressiivse sõja toetuseks Ukrainas? Ei ole... Ah, see ei oma tähtsust, sest pretensioonid on Moskva Patriarhaadile üldiselt? Aga mille alusel? Patriarh Kirilli ja mõne meediapersooni väljaütlemiste alusel? Esiteks, tõttame meelde tuletama, et MPEÕK on autonoomne kirik, mis on Moskva Patriarhaadiga seotud vaid kanooniliselt. Toimuvat Venemaal pole vaja segi ajada selle piiride taga toimuvaga Moskva Patriarhaadi kiriklike struktuuride eluga, eriti nende omaga, kel on autonoomne staatus, nagu MPEÕKil.

Teiseks, vastavalt VÕK põhikirjale on kogu kohaliku kiriku täius, tema arvamus ja positsioon selle või teise olulise küsimuse kohta kohalikul kirikukogul, äärmisel juhul piiskoppide kogul.

Kõik ülejäänud arvamused on lihtsalt arvamused: isiklikud, grupiviisilised, rohkem või vähem kaalukad, sõltuvalt hierarhilisest staatusest või isiklikust autoriteedist, kuid see pole veel kiriku arvamus, kuni seda pole vastu võetud kogulikult, ning mis on oluline, vabalt. Kas on siis sel juhul lubatav Moskva Patriarhaati samastada tema üksikute esindajatega, kes kompromiteerivad ise ennast sõda pooldavate avaldustega?

„Discourse analysis of The Russian Orthodox Church and Its Representation in Estonian Media in the periods 1993–1996 and 2022–2024“

Summary

This bachelor's thesis examines how the Russian Orthodox Church (ROC) and the Estonian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate (EOC-MP) are represented in Estonian media during the periods 1993–1996 and 2022–2024. The study aims to analyse how the EOC-MP constructs its own image, how the Church's image is shaped by independent media, and to identify changes in these ideas over thirty years. This thesis consists of four chapters. The first chapter introduces the method of critical discourse analysis (CDA), and the second chapter presents the historical context of ROC/EOC-MP in Estonia. The third part presents the results of the discourse analysis, and the fourth chapter outlines the main conclusions of the study.

The research is based on Norman Fairclough's CDA and follows three stages: description, interpretation, and explanation. The data consists of eight media texts from two periods of heightened public attention, representing both Church-affiliated and independent perspectives.

This study addresses the following research questions:

- What narratives does the ROC/EOC-MP construct about themselves?
- How are the groups „we“ and „them“ represented in media texts?
- How does the Church's self-representation differ from the one presented by independent media?

The results show that the ROC/EOC-MP has been consistent in constructing a narrative centred on historical, canonical, and traditional continuity. While the core context of this narrative has remained stable, its presentation has become more argumentative and defensive. The ROC in Estonia positions itself as the only canonically legitimate institution under the jurisdiction of the Moscow Patriarchate and constructs a clear „we“ identity.

In contrast, independent media representations of the ROC/EOC-MP have changed. In the 1990s, the „we“/“them“ opposition was primarily framed in national terms (Estonians vs. Russians), whereas in the period 2022–2024, it became more ideological, opposing Western democratic values and the idea of „Russian world“. Independent authors also question the ROC/EOC-MP's neutrality and show connections between religion and politics.

Annotatsioon

Bakalaureusetöö uurib Vene Õigeusu Kiriku kuvandit Eesti meedias kahe ajaperioodi, 1993–1996 ja 2022–2024 vältel. Töö eesmärk on analüüsida, kuidas on Vene Õigeusu Kirikut kujutatud eesti meedias nii kiriku enda kui ka sõltumatu meedia poolt ning milliseid muutusi on tekstides märgata 30 aasta jooksul. Artiklites leiduvad peamised narratiivid ja ideed on leitud kriitilise diskursusanalüüsi teel, mis koosneb kindlatest analüüsiküsimustest lähtuvast keeleanalüüsist. Artiklites tuvastati neli peamist diskursust, mis domineerivad mõlemal ajaperioodil: kanooniline ja ajalooline õigus, rahvuslik-poliitiline, julgeoleku ning moraalne ja religioosne diskursus. Uurimus näitab, et Vene Õigeusu Kiriku kuvand meedias ei ole ainult religioosne, vaid tekstides põimuvad kultuurilised, poliitilised ja identiteediga seotud ideed.

Märksõnad: vene õigeusu kirik, kriitiline diskursusanalüüs, kirikuõigus, riigi-kiriku suhe

Lihtlitsents töö avaldamiseks

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kirke Pütsepp,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Diskursusanalüüs Vene Õigeusu Kirikust ja selle kuvandist Eesti meedias perioodidel 1993–1996 ja 2022–2024“, mille juhendaja on Priit Rohtmets, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõigusekehtivuse lõppemiseni;
2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kirke Pütsepp

30.04.2026